

ОСНОВИ НОРМОТВОРЧОСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Тренінг, м.Трускавець, 13-14 вересня 2025 р.

Лектори/Тренери:

Володимир Венгер, кандидат юридичних наук, доцент, виконавчий директор Центру дослідження верховенства права Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

Заєць Анатолій, доктор юридичних наук, професор, експерт Центру дослідження верховенства права Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

Олексій Цельєв, кандидат юридичних наук, доцент, експерт Центру дослідження верховенства права Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

Федосєєва Тетяна, кандидатка юридичних наук, доцентка, експертка Центру дослідження верховенства права Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

Матвєєва Юлія, кандидатка юридичних наук, експертка Центру дослідження верховенства права Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

Бондар Максим, Бурий Владислав, експерти Центру дослідження верховенства права Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

Цей матеріал було підготовлено за фінансової підтримки Європейського Союзу та Ради Європи. Зміст цього матеріалу є виключною відповідальністю автора (авторів). Погляди, висловлені в цьому матеріалі, жодним чином не можуть бути розглянуті як офіційна думка Європейського Союзу або Ради Європи.

Зміст

Тема 1. Конституційні засади антидискримінаційної політики

Тема 2. Нормативне регулювання концепції (анти)дискримінації: Український та Європейський контекст

Тема 3. Протидія дискримінації за гендерною ознакою

Тема 4. Забезпечення прав людей з інвалідністю та ветеранів у нормотворчості

Тема 5. Рівність і недискримінація як складові верховенства права

Тема 6. Мова ненависті: як визначити та запобігти

Тема 7. Імплементация міжнародних миротворчих стандартів в нормотворчій діяльності

Тема 1. Конституційні засади антидискримінаційної політики

Володимир Венгер, Олексій Цельєв

Конституція України

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Конституція України

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Конституція України

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Що таке верховенство права?

Чи існує визначення верховенства права?

Чи можливе практичне застосування органами публічної влади в реальному житті в Україні?!

... Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України...

(абзаци другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини)

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004

**Report on the rule of law - Adopted by the Venice Commission
at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011)
(CDL-AD(2011)003rev-e)**

Доповідь про верховенство права

Складові (вимоги, елементи):

- Законність
- Юридична визначеність
- Рівність перед законом і недискримінація
- Пропорційність (домірність)
- Запобігання зловживанню повноваженнями
- Доступ до правосуддя

Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри ; Передмова: Головатий С. ; упорядники та автори коментарів: В. Венгер, С. Головатий, А. Заєць, Є. Зверев, М. Козюбра, Ю. Матвєєва, О. Цельєв ; Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021 — 152 с.

<https://rol.ukma.edu.ua/posibnyk-mirylo-verkhovenstva-prava-pravovladdia-natsionalnoho-rivnia-praktyka-ukrainy/>

Рівність і недискримінація

- «рівність» (урівненне ставлення матеріальних та процедурних прав і свобод)
- «недискримінація» (заборону відмінного ставлення в однакових ситуаціях)
- «позитивні дії» (надання привілеїв задля відновлення балансу)
- «позитивна дискримінація» (досягнення фактичної рівності через порушення юридичної рівності)

Рівноправність

Насамперед означає забезпечення суб'єктам однакового ставлення до них із боку інших суб'єктів, передусім органів публічної влади (державних органів, органів місцевого самоврядування тощо).

Однаковість у цьому випадку розуміється не в значенні ідентичних характеристик певних суб'єктів або обставин.

Вона не є поняттям чисто арифметичним або текстуально логічним.

Рівність перед законом –

відсутність чітко передбачених у нормативному акті випадків нерівного ставлення до ситуацій, що можуть бути однаковими, й, навпаки, рівного ставлення до ситуацій, які можуть бути неоднаковими.

Не вважаються дискримінацією дії

які не обмежують права та свободи інших осіб і не створюють перешкод для їх реалізації, а також не надають необґрунтованих переваг особам та/або групам осіб за їх певними ознаками, стосовно яких застосовуються позитивні дії, а саме:

- спеціальний захист з боку держави окремих категорій осіб, які потребують такого захисту;
- здійснення заходів, спрямованих на збереження ідентичності окремих груп осіб, якщо такі заходи є необхідними;
- надання пільг та компенсацій окремим категоріям осіб у випадках, передбачених законом;
- встановлення державних соціальних гарантій окремим категоріям громадян;
- особливі вимоги, передбачені законом, щодо реалізації окремих прав осіб.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

Передумови законодавчої роботи

Парламентська законотворча діяльність має керуватися правами людини, демократичними цінностями та суспільним добробутом.

У розвинутих країнах ці вказівки ґрунтуються на усталених традиціях і їх зміст, як правило, не потребує додаткового тлумачення. У країнах, що розвиваються, права людини та демократичні стандарти часто неправильно розуміють.

Водночас конституційні положення надають парламенту значний ступінь регулятивної дискреції. Це особливо важливо в країнах континентальної системи права, де законодавче регулювання та якість нормативних актів є основою правової системи.

Конституційне регулювання

Преамбула Конституції України:

Верховна Рада України від імені Українського народу —
громадян України всіх національностей,

підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі
України та підтверджуючи європейську ідентичність
Українського народу і незворотність європейського та
євроатлантичного курсу України,

{Абзац п'ятий преамбули із змінами, внесеними згідно із Законом № 2680-VIII від 07.02.2019}

Конституційне регулювання

Стаття 85 Конституції України:

До повноважень Верховної Ради України належить:

5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

{Пункт 5 частини першої статті 85 в редакції Закону № 2680-VIII від 07.02.2019}

Регламент Верховної Ради України

Кожен законопроект, проект іншого акта після його реєстрації не пізніше як у п'ятиденний строк направляється Головою Верховної Ради України ...

... комітет, до предмета відання якого належить оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції для підготовки експертного висновку...

Закон України «Про правотворчу діяльність»

Вимога врахування євроінтеграційних вимог в нормотворчій діяльності:

- концепція проекту нормативно-правового акта має містити «оцінку відповідності запропонованого правового регулювання міжнародно-правовим зобов'язанням України»;
- розроблення проекту нормативно-правового акта включає етап здійснення оцінки відповідності проекту нормативно-правового акта зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС);
- у преамбулі нормативно-правового акта, спрямованого на виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, адаптацію законодавства України acquis ЄС;

Закон України «Про правотворчу діяльність»

Вимога врахування євроінтеграційних вимог в нормотворчій діяльності:

- проект нормативно-правового акта, спрямований на виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), вноситься з інформацією про його відповідність (постатейною таблицею відповідності) зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС);
- проект нормативно-правового акта підлягає обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам, визначеним законом (далі - обов'язкова експертиза).

Європейський суд з прав людини у справі «Волохи проти України» (Заява N 23543/02)

«... надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права. Отже, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання» (абз. третій, пункт 49)

Фундаментальна проблема

«зсув» нормативного регулювання на підзаконний рівень.

Парламент все частіше усувається від нормативного регулювання правовідносин, залишаючи високу міру нормотворчої дискреції для органів виконавчої влади.

Випадки делегування повноважень парламенту іншим органам державної влади

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2142-IX (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>) тимчасово, на період до припинення чи скасування воєнного, надзвичайного стану на території України Кабінету Міністрів України надано повноваження встановлювати випадки, у яких заборони та обмеження, встановлені статтями 196 та 197 Митного кодексу України (щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України), не застосовуються, крім випадків, якщо такі заборони та обмеження встановлені міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Випадки делегування повноважень парламенту іншим органам державної влади

За Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про оренду державного та комунального майна"» від 1 квітня 2022 року № 2181-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-20#Text> під час дії воєнного стану Кабінет Міністрів України може встановити інші правила передачі в оренду державного та комунального майна, ніж ті, що передбачені Законом України "Про оренду державного та комунального майна" з визначених законом питань.

Випадки делегування повноважень парламенту іншим органам державної влади

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21 квітня 2022 року

№ 2220-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text> *Кабінет Міністрів України на час дії воєнного стану уповноважено на прийняття рішень, пов'язаних з функціонуванням сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, у тому числі з питань, врегульованих спеціальними законами України.*

Випадки делегування повноважень парламенту іншим органам державної влади

Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про публічні закупівлі" та інших законодавчих актів України щодо здійснення оборонних та публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від 16 серпня 2022 року № 2526-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2526-20#Text> передбачено, що на *період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування Кабінет Міністрів України визначає особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі".*

Зміст законодавчої діяльності

- особлива правова природа рішень щодо євроінтеграції;
- імплементація європейського *acquis communautaire*;
- врахування досвіду окремих країн-членів, які пройшли шлях до євроінтеграції;
- стратегічне врахування перспектив розвитку національної правової системи.

Верховна Рада України

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;

...

Виключно законами України встановлюються:

1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;

...

Конституція України

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Рівноправність

Чи ухвалення нормативного акта не спричинить прямої або опосередкованої дискримінації?

Чи містить нормативний акт приписи, які чітко й однозначно забороняють дискримінацію?

Чи не містить нормативний акт приписи, що дискримінують певних суб'єктів залежно від їх статусу?

Чи не містить нормативний акт приписи, що дискримінують осіб на певній території?

Чи не містить нормативний акт приписи, що дискримінують осіб за гендерною ознакою?

Чи не містить нормативний акт приписи, що дискримінують осіб за віковою ознакою?

Чи не містить нормативний акт приписи мовної дискримінації?

Чи не містить нормативний акт приписи, що дискримінують за майновим станом?

Рівність перед законом

Чи відповідає зміст нормативного акта принципів рівності всіх перед законом?

Чи не передбачає нормативний акт випадки неоднакового ставлення до ситуацій, які можуть бути порівнюваними (аналогічними)?

Чи не передбачає нормативний акт випадки однакового ставлення до неоднакових ситуацій?

Чи не передбачає нормативний акт існування груп людей з особливими юридичними привілеями?

Якщо нормативний акт передбачає привілеї, чи відповідають вони легітимній меті їх установлення?

Чи є встановлені нормативним актом пільги легітимно обумовленими?

Якщо нормативний акт передбачає надання певних пільг, то чи не порушують вони надмірно принципу рівності?

Недискримінація та основні вимоги

Чи не містить нормативний акт приписи, що є прямою дискримінацією?

Чи не містить нормативний акт приписи, що є непрямною дискримінацією?

Чи містить нормативний акт приписи, що становлять перелік ознак можливої дискримінації?

Чи містить нормативний акт приписи, що визначають умови позитивної дискримінації?

Якщо нормативний акт ставить особу в нерівне становище відносно інших, то чи виправдане таке становище легітимною метою?

Якщо нормативний акт ставить особу в нерівне становище відносно інших, то чи є таке становище домірним?

Чи передбачає нормативний акт дієві засоби захисту від дискримінаційного застосування норм права?

Особливості дискримінації в окремих випадках

Чи містить нормативний акт обґрунтування потреби в позитивній дискримінації?

Чи відповідає передбачена нормативним актом позитивна дискримінація легітимній меті?

Чи є в нормативному акті приписи, що чітко визначають конкретних осіб або групи, щодо яких застосовується позитивна дискримінація?

Чи передбачає нормативний акт часовий проміжок позитивної дискримінації?

Чи передбачає нормативний акт скасування позитивної дискримінації по досягненні мети?

Чи долає передбачена нормативним актом позитивна дискримінація структурну нерівність?

Чи долає передбачена нормативним актом позитивна дискримінація матеріальну нерівність?

Чи долає передбачена нормативним актом позитивна дискримінація нерівність можливостей?

Позитивна дискримінація

Чи містить нормативний акт приписи, що об'єктивно обґрунтовують випадки дискримінації?

Якщо нормативний акт містить дискримінаційні приписи щодо військовослужбовців, якою мірою це обґрунтовано й виправдано?

Якщо нормативний акт містить дискримінаційні приписи щодо людей з обмеженими можливостями, якою мірою це обґрунтовано й виправдано?

Якщо нормативний акт містить дискримінаційні приписи щодо пенсіонерів, якою мірою це обґрунтовано й виправдано?

Якщо нормативний акт містить приписи територіальної дискримінації, якою мірою вони є обґрунтованими й виправданими?

Якщо нормативний акт містить приписи мовної дискримінації, якою мірою вони є обґрунтованими й виправданими?

Якщо нормативний акт містить приписи політичної дискримінації, якою мірою вони є обґрунтованими й виправданими?

Конституція України

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Тема 2. Нормативне регулювання концепції (анти)дискримінації: Український та Європейський контекст

Анатолій Заєць, Юлія Матвєєва

Конституція України

Стаття 21 — 24: усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах; заборона привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними чи іншими ознаками.

дискримінація ... обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

непряма дискримінація ... менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Базовий спеціальний Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915)

підбурювання до дискримінації — вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками;

позитивні дії — спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях для особи та/або групи осіб реалізовувати на рівних підставах права і свободи, надані їм Конституцією і законами України

Базовий спеціальний Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915)

пряма дискримінація — ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними

утиск — небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери

Базовий спеціальний Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915)

Принцип недискримінації у законодавстві України включає:

- забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
- забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;
- повагу до гідності кожної людини;
- забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Сфери суспільних відносин:

громадсько-політична діяльність;

державна служба та служба в органах місцевого самоврядування;

правосуддя;

трудові відносини, у тому числі застосування роботодавцем принципу розумного пристосування; охорона здоров'я;

освіта;

соціальний захист;

житлові відносини; доступ до товарів і послуг;

на інші сфери суспільних відносин.

Не вважаються дискримінацією:

дії, які не обмежують права та свободи інших осіб і не створюють перешкод для їх реалізації, а також не надають необґрунтованих переваг особам та/або групам осіб за їх певними ознаками, стосовно яких застосовуються позитивні дії, а саме:

- спеціальний захист з боку держави окремих категорій осіб, які потребують такого захисту;
- здійснення заходів, спрямованих на збереження ідентичності окремих груп осіб, якщо такі заходи є необхідними;
- надання пільг та компенсацій окремим категоріям осіб у випадках, передбачених законом;
- встановлення державних соціальних гарантій окремим категоріям громадян;
- особливі вимоги, передбачені законом, щодо реалізації окремих прав осіб.

Конкретні приклади

Законні вікові обмеження (продаж алкоголю)

Приватне життя та особисті стосунки (обрання друзів, партнера тощо).

Найм персоналу у релігійні організації.

Служба в спецслужбах.

Нормотворення і антидискримінаційна експертиза

Мета: виявлення у проектах нормативно-правових актів норм, що містять ознаки дискримінації, проводиться антидискримінаційна експертиза проектів нормативно-правових актів.

Види: державна і громадська.

Підстави: ст. 8 Закону і Постанова КМ №61 від 30.01.2013 «Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів» зі змінами від 21 березня 2025 року.

Нормотворення і антидискримінаційна експертиза

Зміст: Оцінка проєкту на предмет:

- ☐ Чи не містить документ положень, які прямо дискримінують людей за ознаками раси, кольору шкіри, статі, віку, релігійних переконань тощо.
- ☐ Чи не призведе застосування документа до непрямой дискримінації.
- ☐ Чи забезпечує документ рівність прав і можливостей для всіх.
- ☐ За результатами аналізу надається висновок щодо відповідності документа принципу недискримінації

Суб'єкти, наділені повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації

Верховна Рада України;

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

Кабінет Міністрів України;

інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування;

громадські організації, фізичні та юридичні особи.

Уповноважений Верховної Ради України з Прав Людини

- здійснює контроль за дотриманням принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин, зокрема у приватній сфері;
- звертається до суду із заявами про дискримінацію з метою захисту суспільних інтересів; проводить моніторинг та узагальнює результати дотримання принципу недискримінації в різних сферах відносин; розглядає звернення осіб та/або груп осіб з питань дискримінації;
- вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства про запобігання та протидію дискримінації.

Повноваження Кабінету Міністрів України щодо запобігання та протидії дискримінації

- забезпечує проведення єдиної державної політики, спрямованої на дотримання принципу недискримінації в усіх сферах життя суспільства;
- спрямовує і координує роботу міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади із забезпечення запобігання та протидії дискримінації;
- враховує принцип недискримінації під час прийняття нормативно-правових актів;
- затверджує порядок проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів.

Громадськість

- бере участь у розробленні рішень, що приймаються державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, щодо запобігання та протидії дискримінації;
- делегує своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань запобігання та протидії дискримінації у разі їх утворення при державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та ОМС;
- проводить моніторинг з питань запобігання та протидії дискримінації;
- представляє в судах інтереси осіб та/або груп осіб, стосовно яких було застосовано дискримінацію;
- проводить громадську антидискримінаційну експертизу проектів НПА;
- провадить іншу діяльність відповідно до законодавства з питань дотримання принципу недискримінації.

Кодекс Законів про Працю України – гарантії рівності у сфері праці та заборона дискримінації (ст. 2-1, 21)

Стаття 2-1. Рівність трудових прав громадян України, недопущення дискримінації у сфері праці

Забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників.

Не вважаються дискримінацією у сфері праці встановлені цим Кодексом та іншими законами дії, а також обмеження прав працівників, що залежать від властивих певному виду робіт вимог (щодо віку, освіти, стану здоров'я, статі) чи обумовлені необхідністю посиленого соціального та правового захисту деяких категорій осіб.

ВИНЯТКИ

Законами і статутами господарських товариств (крім акціонерних), сільськогосподарських кооперативів, фермерських господарств, громадських об'єднань, релігійних організацій та заснованих релігійними організаціями юридичних осіб **можуть встановлюватися переваги для їхніх засновників (учасників) і членів при наданні роботи, переведенні на іншу роботу та залишенні на роботі в разі звільнення.**

Закон «про зайнятість населення» – заборона дискримінації на ринку праці. (Відомості Верховної Ради, 2013, № 24, ст.243)

Держава гарантує особі право на захист від будь-яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому громадському об'єднанні, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, за мовними **або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.**

Особливості

Не вважається дискримінацією здійснення заходів щодо додаткового сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян.

Забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії (прийом на роботу) зазначати вимоги, визначені частиною першою цієї статті, пропонувати роботу (зайнятність) лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі.

Участь роботодавців у забезпеченні зайнятості населення

Роботодавцям забороняється:

висувати будь-які вимоги дискримінаційного характеру в оголошеннях (рекламі) про роботу та під час проведення добору працівників, а також вимагати від осіб, які шукають роботу, подання відомостей про особисте життя.

Закон «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) – заборона дискримінації в освітньому процесі.

безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливляють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема ... **дискримінації за будь-якою ознакою..**

інклюзивне навчання - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується **на принципах недискримінації**, забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;

засновник закладу освіти здійснює контроль за недопущенням привілеїв чи обмежень (дискримінації) за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

Здобувачі освіти мають право на захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти.

Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст.561) – гендерна рівність.

дискримінація за ознакою статі — ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст.561) – гендерна рівність.

ПОЗИТИВНІ ДІЇ — спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України;

Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст.561) – гендерна рівність.

запобігання насильству за ознакою статі — система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, спрямованих на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо насильства за ознакою статі, його причин і наслідків, на формування нетерпимого ставлення до насильства за ознакою статі, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст.561) – гендерна рівність.

Ст. 6. Дискримінація за ознакою статі забороняється.

Не вважаються дискримінацією за ознакою статі:

спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини;

обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом;

різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;

особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я;

позитивні дії.

Органи, установи та організації, наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Верховна Рада України;

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

Кабінет Міністрів України;

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
громадські об'єднання.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній сфері

Політичні партії, виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі **передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках.**

Призначення на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування здійснюється з дотриманням представництва кандидатур кожної статі.

Формування кадрового резерву для заміщення посад державних службовців і посад в органах місцевого самоврядування, просування їх по службі здійснюється із забезпеченням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків.

Дозволяється застосування позитивних дій з метою досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад службовців.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у соціально-економічній сфері

Жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці.

Роботодавець зобов'язаний:

створювати умови праці, які дозволяли б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі; забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками;

здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці; вживати заходів щодо унеможливлення та захисту від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі.

Роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей.

Колективні угоди (договори) мають передбачати:

покладання обов'язків уповноваженого з ґендерних питань - радника керівника підприємства установи та організації, їх структурних підрозділів на одного з працівників на громадських засадах;

комплектування кадрами і просування працівників по роботі з дотриманням принципу надання переваги особі тієї статі, щодо якої в них існує дисбаланс;

усунення нерівності за її наявності в оплаті праці жінок і чоловіків як у різних галузях господарства, так і в одній галузі на базі загального соціального нормативу оплати праці в бюджетній та інших сферах, а також на основі професійної підготовки (перепідготовки) кадрів.

Сфера підприємництва і соціального захисту

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері підприємництва (позитивні дії для усунення дисбалансу в підприємницькій діяльності жінок і чоловіків шляхом заохочення підприємницької діяльності, надання пільгових кредитів, проведення бізнес-тренінгів та інших заходів)

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту (врахування інтересів жінок і чоловіків під час здійснення заходів щодо їх соціального захисту).

Погіршення становища осіб будь-якої статі в разі застосування системи соціального страхування, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги є неприпустимим.

Здобуття освіти та профпідготовки, сфера медіа

Навчальні заклади забезпечують:

рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам;

Медіа приймають кодекси професійної етики та інші корпоративні стандарти.

Запобігання насильству за ознакою статі

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, **враховують його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також наслідки такого насильства, що призводять до порушення прав людини та дискримінації за ознакою статі.**

Вжиття будь-яких заходів у сфері запобігання насильству за ознакою статі здійснюється **без дискримінації за будь-якою ознакою.**

Закон України «Про національні меншини в Україні» (2022)

Будь-яка пряма чи непряма дискримінація осіб, які належать до національних меншин (спільнот), забороняється.

Не вважаються дискримінацією дії, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету та спрямовані на усунення юридичної чи фактичної нерівності в можливостях реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот).

Стандарти ЄС у сфері запобігання та протидії дискримінації:

Стаття 2 Договору про ЄС – принципи рівності, поваги до прав людини, недискримінації.

Стаття 19 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) – надає Раді ЄС повноваження вживати заходів для боротьби з дискримінацією за ознаками статі, раси, етнічного походження, релігії, віку, інвалідності чи сексуальної орієнтації.

Хартія основних прав ЄС (2000, обов'язкова з 2009):

- ☐ст. 20 – рівність перед законом,
- ☐ст. 21 – заборона будь-якої дискримінації,
- ☐ст. 23 – рівність жінок і чоловіків,
- ☐ст. 26 – інтеграція осіб з інвалідністю.

Європейська хартія рівності жінок і чоловіків в житті місцевих громад. [документ «м'якого права» (*soft law*), розроблений Радою європейських муніципалітетів і регіонів (CEMR)]. Травень 2006 року.

Європейська соціальна хартія (переглянута)

Базові антидискримінаційні директиви ЄС

Директива 2000/43/ЄС (Race Equality Directive)

Заборона дискримінації за расовими чи етнічними ознаками.

Сфери: зайнятість, освіта, соціальний захист, доступ до товарів і послуг.

Директива 2000/78/ЄС (Employment Equality Directive)

Заборона дискримінації у сфері праці та професійної діяльності.

Ознаки: релігія чи переконання, інвалідність, вік, сексуальна орієнтація.

Директива 2006/54/ЄС (Gender Equality Directive) Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості. Консолідувала попередні акти з гендерної рівності.

Директива 2010/41/ЄС

Рівне ставлення у підприємницькій діяльності між чоловіками і жінками.

Директива 2004/113/ЄС

Заборона дискримінації за статтю у доступі до товарів і послуг.

Свободи внутрішнього ринку ЄС

вільний рух товарів,
свобода руху капіталу та платежів,
свобода руху послуг,
вільний рух осіб.

Вільний рух товарів

Статті 34, 35 Договору про діяльність ЄС : Забороняється кількісне обмеження імпорту та експорту та всі заходи, що мають еквівалентну дію між державами-членами.

Винятки з підстав:

- ☐ громадської моралі,
- ☐ безпеки,
- ☐ охорони здоров'я,
- ☐ захисту тварин і рослин,
- ☐ охорони національних скарбів художнього, історичного чи археологічного значення,
- ☐ промислової та комерційної власності.
- ☐ **Але: обмеження не повинні бути прихованим обмеженням торгівлі між державами.**

Свобода руху капіталу в Європейському Союзі:

Стаття 63 Договору про діяльність ЄС забороняє будь-які обмеження на свободу руху капіталу та платежів у відносинах між державами-членами ЄС та у відносинах між державами-членами ЄС, з одного боку, та третіми країнами.

У сферах, де відсутня гармонізація законодавства на рівні ЄС, держави-члени мають право запроваджувати будь-які обмеження на вільний рух капіталу на свій розсуд з метою захисту суспільних інтересів за умови додержання принципу пропорційності.

Рада ЄС, діючи кваліфікованою більшістю за пропозицією Європейської Комісії і після консультацій з Європейським Кредитним Банком, може вжити запобіжних заходів щодо інших країн на період, не більший ніж 6 місяців, за умови, що зазначені заходи є вкрай необхідними.

Внутрішній ринок ЄС

Директива 2006/123/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про послуги на внутрішньому ринку

Дискримінація може мати форму зобов'язання громадянина винятково іншої держави-члена надавати оригінальні документи, завірені копії, документ по громадянство або офіційні переклади документів для того, щоб скористатися послугою або більш вигідними термінами чи цінами. Проте заборона дискримінаційних вимог не перешкоджає застереженню переваг, особливо щодо тарифів, певних отримувачів, якщо таке застереження базується на легітимних та об'єктивних критеріях.

Право на вільне пересування осіб

Договір про функціонування Європейського Союзу (ст. 18):

Забороняється будь-яка **дискримінація за ознакою громадянства** в межах дії Договорів: рівний доступ до працевлаштування, рівне ставлення щодо оподаткування, доступ до соціального забезпечення та медичних послуг, рівні умови для студентів (оплата за навчання та ін.)

Суб'єкти: громадяни ЄС, члени сімей, працівники та самозайняті особи з країн-членів ЄС, студенти, пенсіонери, особи, що шукають роботу.

Винятки: Принципи: пропорційність, законна мета (національна безпека, повага до основних прав), відсутність права на автоматичні соціальні виплати, **економічно неактивні громадяни ЄС** можуть бути **позбавлені доступу до соціальної допомоги, якщо вони не інтегровані в суспільство країни перебування.**

Форми дискримінації, визначені правом ЄС

Пряма дискримінація – відкрите гірше ставлення.

Непряма дискримінація – нейтральне правило має негативний ефект для певної групи.

Домагання (harassment) – будь-яка образлива поведінка, що принижує гідність. Переслідування, цькування, домагання, створення ворожого чи образливого середовища.

Відплата (victimisation) – негативні наслідки для особи за те, що вона скаржилась на дискримінацію.

Інституційні механізми

Агентство ЄС з основоположних прав (FRA) – моніторинг дотримання принципу рівності.

Європейський суд справедливості (CJEU) – тлумачення та забезпечення виконання директив.

Національні органи з рівності (Equality Bodies) – створюються у державах-членах.

Конвенції ООН:

CERD (про ліквідацію расової дискримінації),
Україна успішно захистила доповідь щодо виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації на 115-й сесії Комітету ООН у Женеві, <https://dess.gov.ua/ukraina-uspishno-zakhystyla-dopovid/>

CEDAW (про ліквідацію дискримінації щодо жінок),

CRPD (про права осіб з інвалідністю).

Приклади дискримінації в Україні

Пряма дискримінація при відмові у працевлаштуванні через вік, стать або національність: вакансії з **обмеженням віку до 35 років**.

Порушення черговості виплати боргу за рішенням суду Державною казначейською службою.

Встановлення різних розмірів заробітної плати для працівників, прийнятих на роботу за конкурсом, і вже працюючих на відповідних посадах.

Приклади дискримінації в Україні

Системна гендерна диспропорція у вищих органах влади (парламент, КСУ): чи є це прихованою (непрямою) дискримінацією чи структурними бар'єрами для жінок? Чи існують стереотипи щодо рівного доступу до кар'єри, чи є квоти? Формально щодо формування парламенту є, але реально замість 40% лише 20%, оскільки жінок розміщували переважно у нижніх позиціях списків, що знижувало шанси на їх проходження. КСУ: станом на липень є 12 чинних суддів КСУ, з них лише кілька жінок.

Мовне питання: права національних меншин.

Дискримінація в ЗСУ все ще залишається важливою проблемою : стереотипи, сексуальні домагання, побутові проблеми під час проходження служби, кар'єрне зростання. Повернення до мирного життя (проблеми).

Продовження. Складність оцінок.

Домашнє насильство: Лише 10% від загального числа постраждалих. В 2021 році до Нацполіції надійшло близько 326 тисяч заяв і повідомлень, і в той час ПРООН нараховував близько 2 млн осіб що постраждали від домашнього насильства. Чи така суспільна тенденція оминає **силові структури**?

<https://dyvys.info/blogs/problemy-zhinok-v-ukrayinskij-armiyi/>

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Розроблення та прийняття закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, спрямованих на:

- визначення вчинення кримінального правопорушення з мотивів нетерпимості (включаючи расизм та ксенофобію) як обтяжуючої обставини;
- закріплення кримінальної відповідальності за публічні заклики до насильства з мотивів нетерпимості (включаючи расизм та ксенофобію), у тому числі для юридичних осіб;
- встановлення кримінальної відповідальності за ввезення, виготовлення або розповсюдження матеріалів, що пропагують нетерпимість або дискримінацію (IV квартал 2025 р).

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Розроблення та прийняття законодавства, яким закріплено склад кримінального правопорушення у вигляді публічних закликів до насильства або ненависті, спрямованих на групу осіб або члена такої групи, визначеного за захищеними ознаками, включаючи пряму вказівку на дії щодо публічного заперечення, виправдання або грубої тривіалізації злочинів проти людяності, геноциду та воєнних злочинів (мова ворожнечі), IV квартал 2027 р.

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Розроблення та прийняття закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо надання можливості здійснювати досудове розслідування фактів та публічних закликів до насильства (включаючи расизм та ксенофобію) за відсутності заяви потерпілої особи.

Розроблення та прийняття змін до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення з метою удосконалення обліку мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті, зокрема за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань.

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Розроблення та прийняття закону, спрямованого на внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою: - визначення поняття «нетерпимість», - визначення адміністративної відповідальності за прояви дискримінації, - удосконалення функцій суб'єктів, які наділені повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, зокрема Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Розроблення та прийняття законодавства, спрямованого на забезпечення узгодження обсягу правового захисту від дискримінації із законодавством ЄС, у тому числі щодо підстав дискримінації, а також щодо сфер життя, які охоплюються, зокрема, соціальний захист, соціальні виплати та доступ до товарів і послуг, включаючи житло (IV квартал 2027 р.).

Розроблення та прийняття закону, спрямованого на внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» з метою врегулювання питання щодо захисту від дискримінації за асоціацією, множинної дискримінації та мови ворожнечі.

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Гендерна рівність та насильство проти жінок: Розроблення та прийняття операційного плану на 2025–2027 р. роки з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року – з метою приведення у відповідність із Директивою Ради 2004/113/ЄС від 13.12.2004 про імплементацію принципів рівності чоловіків і жінок у доступі до товарів і надання послуг, Директивою (ЄС) 2024/1385 від 14.05.2024 про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством, IV квартал 2025 р.

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Проведення тренінгів для працівників органів правопорядку, прокурорів, суддів та Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з метою посилення їх спроможності протидіяти дискримінації, мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті (проведено не менше 15 тренінгів з охопленням понад 250 учасників).

Розроблення та прийняття закону, яким вносяться зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України з метою визначення: - адміністративної відповідальності за прояви дискримінації; - вчинення кримінального правопорушення з мотивів нетерпимості (включаючи ознаки "гендерна ідентичність" та "сексуальна орієнтація") як обтяжуючої обставини; - кримінальної відповідальності за публічні заклики до насильства з мотивів нетерпимості (включаючи ознаки "гендерна ідентичність" та "сексуальна орієнтація"), IV квартал 2025 р.

Домашнє завдання для України: Дорожня карта з питань верховенства права

Права осіб з інвалідністю: Імплементация Стратегії реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціалізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року та Операційного плану заходів з реалізації Стратегії у 2025-2027 р. IV квартал 2027 р.

Права осіб, що належать до національних меншин: Розроблення та затвердження плану дій щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, зокрема у сфері недискримінації, боротьби з мовою ворожнечі, використання мов національних меншин та освіти мовами національних меншин, встановлення ефективних заходів, механізмів звітування та визначення відповідних відповідальних установ до 2027 р., I квартал 2025 р.

Домашнє завдання для України: UKRAINE FACILITY PLAN 2024-2027

Принципи гендерної рівності в кожному розділі Плану.

Завдання щодо недискримінації національних меншин, осіб з інвалідністю,

Відновлення добору суддів на основі принципу гендерної рівності та недискримінації.

Приватизація/продаж державних активів і товарів мають здійснюватися за конкурентними, прозорими та недискримінаційними процедурами відповідно до найкращих практик та стандартів ЄС.

Регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг мають відбуватися на основі формування найбільш ефективних, прозорих та недискримінаційних механізмів підтримки на основі передового європейського досвіду.

Створення конкурентного ринку залізничних перевезень з урахуванням основних вимог законодавства ЄС та з урахуванням принципів недискримінаційності, відкритості та конкурентності.

Окрім цього необхідно

Заборонити множинну дискримінацію.

Заборонити дискримінацію за асоціацією (чоловік/дружина має інвалідність і це вплине на продуктивність роботи працівника чи працівниці або погане ставлення до матері з дитиною-інвалідом).

Відмовитись від розумного пристосування (коли умови однакові для всіх, але **відсутність пристосування** призводить до фактичної дискримінації: роботодавець не здійснює необхідних заходів, щоб особа з інвалідністю могла себе належним чином реалізувати). Умова: не повинно становити надмірний тягар для роботодавця.

Гендерна рівність у Facility Plan

Пріоритетним завданням є сприяння збалансованому розподілу неоплачуваної доглядової праці, підвищення доступності якісного догляду за дітьми та послуг для людей похилого віку, а також подолання гендерних стереотипів щодо професій та бізнесу.

Запобігання та протидія дискримінації та домаганням разом із заходами щодо збільшення участі жінок у природничо-технічних та математичних науках (STEM) і традиційно чоловічих галузях в освіті, а також скорочення гендерного розриву в оплаті праці сприятимуть підвищенню якості життя для всіх, збільшенню пропозиції робочої сили та підвищенню привабливості повернення для тих, хто наразі перебуває за межами України.

Продовження (порядок денний реформ)

Основні прояви гендерної дискримінації, з якими стикаються жінки як власниці бізнесу:

- ❑ сумніви щодо кваліфікації та авторитету жінок,
- ❑ зневажливе ставлення, сексистські жарти та недоречні коментарі (стикалися з цим 57% жінок загалом та 66% жінок, які ведуть бізнес у галузях економіки, де переважають чоловіки).

Тиск гендерних стереотипів та труднощі в поєднанні підприємницької діяльності та сімейних обов'язків є основними чинниками, які утримують жінок від прийняття рішення про започаткування власної справи (на чоловіків ці чинники впливають набагато менше).

Дискримінація у світі

Расова дискримінація: Tesla зобов'язали виплатити колишньому співробітнику 3,2 мільйона доларів (5 квітня 2023)

<https://sud.ua/uk/news/abroad/266593-rasovaya-diskriminatsiya-tesla-obyazali-vyplatit-byvshemu-sotrudniku-32-milliona-dollarov>

Компанію Tesla зобов'язали виплатити значний штраф колишньому робітнику після того, як він виграв у суді справу про расову дискримінацію. Про це повідомляє BBC.

Суд встановив, що Оуен Діас, ліфтер, який працював у компанії Tesla з 2015 по 2016 рік у Фрімонті, піддавався расово ворожому середовищу на роботі. Діасу було присуджено 3 млн. дол. США у вигляді штрафних санкцій та 175 000 доларів компенсації за моральну шкоду.

Практика ЄСПЛ

Стаття 14 Європейської конвенції з прав людини (1950): користування правами і свободами, визнаними у цій Конвенції, має бути забезпечено без будь-якої дискримінації.

Протокол № 12 (2000) – загальна заборона дискримінації у будь-якій сфері, що перебуває під юрисдикцією держави (**різне ставлення до осіб у схожих ситуаціях без об'єктивного та розумного виправдання**). Може бути виправдане, якщо: має легітимну мету; є пропорційним (справа *Thlimmenos v. Greece*, 2000).

Приклади дискримінації по справах в ЄКПЛ

За статтю та сімейним станом (Відмова у соціальних виплатах вдовцю, які отримували лише вдови). *Andrle v. the Czech Republic* (2011).

За релігією (*Thlimmenos v. Greece*, 2000). Свідку Єгови відмовили у професії бухгалтера через відмову служити в армії за сексуальною орієнтацією.

Відмова у відпустці по догляду за дитиною чоловіку-військовому.

Цивільні союзи лише для гетеросексуальних пар (ЛГБТ)

Расова дискримінація (щодо вбивства ромів військовими).

«Антипропагандистські закони» проти ЛГБТ (росія).

Приклади дискримінації по справах в ЄКПЛ

Дискримінація за національною ознакою: *Others v. Czech Republic* (2007) [11] суд розглядав систему освіти Чехії, яка направляла дітей ромської національності до спеціальних шкіл для дітей з інтелектуальними порушеннями (сегрегація ромських дітей та обмеження їх можливості отримати освіту на рівних умовах з іншими дітьми).

Позбавлення громадянина іншої країни права на соціальну допомогу в Італії через обмеження, що стосуються громадянства (*Taddeucci and McCall v. Italy* (2016)).

Приклади дискримінації по справах в ЄКПЛ

Дискримінація осіб, подібних до заявника, на ґрунті їхнього походження та громадянства («Біао проти Данії», 2016 (заборона воз'єднання сім'ї: сукупність зв'язків, які зв'язували заявницю з Данією, були не міцнішими, аніж їхні зв'язки з будь-якою іншою країною – в даному випадку, з Ганою. «Правило двадцяти восьми років»)).

Відмова у вступі до музичного факультету Турецької академії через неспроможність виконати необхідні адміністративні вимоги та свою **фізичну спроможність проходити курс навчання, як цього вимагала академія** («Цам проти Туреччини», 2016).

Суд Справедливості ЄС

Сфери, де можлива дискримінація — Стать, вік, раса, етнічне походження, національна ознака, громадянство.

Безпосередньо застосовні принципи ЄС — рівна оплата чоловіків і жінок, принцип недискримінації за віком, за релігійними переконаннями, принцип пропорційності.

Тема 3. Протидія дискримінації за гендерною ознакою

Юлія Матвєєва, Олексій Цельєв

Поняття «ґендеру» і «гендерної ідентичності»

У науковий обіг поняття «ґендер» ввів американський психолог Джон Мані в 1955 році.

Це було пов'язано з необхідністю віднайдення належного способу для дослідження соціального характеру відмінностей між статями.

Як зазначає Джоан Скотт: «Цей термін означав відмову від біологічного детермінізму, що притаманний використанню таких термінів як «стать» чи «статева відмінність». Такий підхід дозволяє розглядати чоловіків і жінок у співвідношенні статей між собою.

Ґендер як соціальна категорія

«Ґендер» означає соціально творені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків. (Рекомендація Ради Європи щодо “мови ненависті” №97 (20) (2015р.))

Змінюється у часі, просторі під впливом культурних, історичних та ін. чинників.

Стать, у свою чергу, означає різні біологічні та фізіологічні характеристики жінок, чоловіків та інтерсексуальних осіб, такі як хромосоми, гормони та репродуктивні органи.

Ґендер і стать пов'язані, але відмінні від ґендерної ідентичності.

Гендерна ідентичність

означає глибоке переживання тією чи іншою особою внутрішнього й індивідуального досвіду гендерної належності, яка може як збігатися, так і не збігатися із вродженою статтю, в тому числі індивідуальне відчуття свого тіла (яке може включати вільно вибрані зміни зовнішності або фізіологічних функцій медичними, хірургічними чи іншими засобами) та інші вияви, як-от одяг, мова й особливості. (Рекомендація Ради Європи щодо “мови ненависті” №97(20) (2015р.))

Роберт Столлер: гендерна ідентичність – це «складна система переконань про себе: відчуття своєї чоловічості чи жіночості. Вона не стосується витоків такого відчуття (тобто того, чи є особа чоловіком чи жінкою). Вона, тому, має тільки психологічні конотації – суб’єктивний стан особи».

Гендерна рівність

означає «... рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також однакову видимість, розширення можливостей, відповідальність та участь у всіх сферах публічного і приватного життя» Council of Europe. Gender Equality Strategy.

Термінологічно більшість міжнародних документів оперують формулюванням **заборони дискримінації за ознакою статі**. Однак у 1990-і роки на міжнародному рівні для позначення культурних норм і очікувань, обумовлених біологічною статтю, стала широко використовуватися категорія **«гендер»**.

Сьогодні низка міжнародних договорів забороняє дискримінацію і за ознакою статі, і за гендерною ознакою; наприклад, **Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами** (Стамбульська конвенція (ст. 4(3)), ратифікована 2022 р.

Конституційна рада Французької Республіки. Рішення № 2016-745 DC від 26 січня 2017 року:

«поняття «ґендерної ознаки» є неточним... Оскаржувані положення замінюють у (відповідних положеннях)...закону термін «статева ознака» на термін «ґендерна ознака». ...вони додають до заборони на дискримінацію, пов'язану зі статтю та сексуальною орієнтацією, заборону на дискримінацію, пов'язану з ґендером. ...законодавець прагнув враховувати ґендер, із яким ідентифікує себе особа, незалежно від того, чи збігається він зі статтю, зазначеною в державних реєстрах, або іншими проявами належання до чоловічої або жіночої статі.

Термін «ґендерна ідентичність»...використовується в конвенції Ради Європи від 12 квітня 2011 року та Директиві ЄС від 13 грудня 2011 року».

Федеральний конституційний суд ФРН

Рішення Першого Сенату, 10 жовтня 2017 року

«...офіційне визнання статі відіграє важливу роль для індивідуальної ідентичності особи; воно зазвичай набуває ключового значення як для самовизначення особи, так і для того, як ця особа сприймається іншими людьми. Гендерна ідентичність відіграє важливу роль у повсякденному житті: у деяких випадках стать визначає права та обов'язки, що забезпечуються законом; у багатьох інших випадках вона також становить основу для ідентифікації особистості. І навіть поза юридичною сферою гендерна ідентичність є дуже важливою для повсякденного життя. У великій мірі, вона визначає, наприклад, як до людей звертаються або чого від них можна очікувати з точки зору зовнішнього вигляду, виховання або поведінки. Гендерна ідентичність людей, яким не можна призначити ані чоловічої, ані жіночої статі, також є захищеною. Такі люди можуть розвивати свою особистість більш вільно, якщо загалом питанню визначення статі буде приділятися менше значення».

Федеральний конституційний суд ФРН

Рішення від 28 січня 1992 року про визнання неконституційним обмеження роботи жінок у нічний час на виробництві:

Положення, згідно з яким «чоловіки та жінки мають рівні права» спрямоване не тільки на заборону правових норм, що закріплюють переваги чи обмеження за ознакою статі, але й на встановлення рівних можливостей для чоловіків і жінок у майбутньому. Його мета – зрівняння умов життя. Так, жінки повинні мати такі ж можливості для заробітку, як і чоловіки ... Концепції, закладені в традиційних ролях, що ведуть до збільшення тягара чи інших обмежень для жінок, не можуть бути підтримані діями держави... Фактичні обмеження, від яких зазвичай страждають жінки, можуть компенсуватися положеннями, що надають їм перевагу...

Федеральний конституційний суд ФРН

Рішення від 28 січня 1992 року про визнання неконституційним обмеження роботи жінок у нічний час на виробництві:

У цьому рішенні Федеральний конституційний суд ФРН виклав основні засади тлумачення й застосування конституційного права на рівність чоловіків і жінок:

Право на рівність вимагає не формальної, а субстантивної рівності в сенсі забезпечення рівних умов і можливостей;

Законодавство не є сумісним з конституційними положеннями, якщо внаслідок його застосування підтримуються суспільні стереотипи щодо гендерних ролей у суспільстві;

Фактичні обмеження, від яких зазвичай страждає певна стать, можуть компенсуватися положеннями, що надають їй перевагу.

Суд ЄС Справа Marschall v Land Nordrhein-Westfalen від 11 листопада 1997 року

Щодо імплементації принципу рівноправного ставлення до чоловіків і жінок стосовно доступу до працевлаштування, професійно-технічного навчання та просування по службі, і робочих умов.

«Коли в органі, який відповідає за просування по службі, є менше жінок, ніж чоловіків на конкретних керівних посадах, жінкам треба надавати пріоритет у просуванні по службі у випадку рівноправної відповідності посаді, компетенції та професійної діяльності, якщо причини, що притаманні конкретному кандидату [чоловіку] не переважають на його користь».

Суд Справедливості ЄС сформулював критерії, при дотриманні яких перевага при працевлаштуванні, надана за ознакою статі, не буде вважатися дискримінаційною:

- 1) відповідні заходи мають застосовуватися там, де наявна недопредставленість представників однієї зі статей;
- 2) перевага надається за умови рівної кваліфікації кандидатів (перевагу не може бути надано менш кваліфікованому кандидату);
- 3) така перевага не може носити автоматичний і безумовний характер, кожного разу питання про надання такої переваги має вирішуватися в індивідуальному порядку з урахуванням усіх обставин справи.

Участь у політичному житті

Гендерні квоти:

1. законодавчо встановлені виборчі квоти, тобто обов'язкова кількість/співвідношення жінок та чоловіків у виборчих списках політичних партій на виборах;
2. законодавчо «зарезервовані» місця в законодавчому чи іншому представницькому органі;
3. (добровільні) партійні квоти застосовуються в добровільному порядку політичними партіями.

Рішення ЄСПЛ *Zevnik and others v. Slovenia* (2019)

(відмова у реєстрації списку кандидатів від політичної партії унаслідок недотримання вимоги щодо гендерної квоти)

«... інститути [Ради Європи] вважають, що відсутність гендерного балансу в політиці становить загрозу легітимності демократії і порушенням права на гендерну рівність... Відповідно, Суд вважає, що втручання, про яке йдеться, переслідує легітимну мету посилення демократії через забезпечення більш збалансованої участі жінок і чоловіків в політичному процесі» *Zevnik and others v. Slovenia* (2019)

Закон України «Про місцеві вибори»

Ст. 4:

Представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку.

Ст. 154 Виборчого кодексу України (з 1 січня 2020 р.)

Під час формування загальнодержавного та регіональних виборчих списків партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

У разі формування партією загальнодержавного та регіональних виборчих списків з кількістю кандидатів у депутати, яка не є кратною п'яти, до останніх у списку кандидатів (від 1 до 4) застосовується вимога щодо чергового включення кандидатів різної статі до списку.

Індекс ґендерного розриву

The Global Gender Gap Report (глобальний індекс ґендерного розриву) щорічно порівнює поточний стан та еволюцію ґендерного паритету за чотирма ключовими вимірами (субіндексами):

- економічна участь та можливості
- рівень освіти,
- здоров'я та виживання,
- політичне розширення можливостей.

Україна - 62 місце серед 148 країн

[Звіт про ґендерний розрив 2025 | Всесвітній економічний форум](#)

Індекс ґендерної рівності за європейськими стандартами

В Україні в березні 2025 р. презентували Індекс ґендерної рівності за європейськими стандартами.

Проаналізовано шість ключових сфер: робота, гроші, знання, час, вплив, здоров'я.

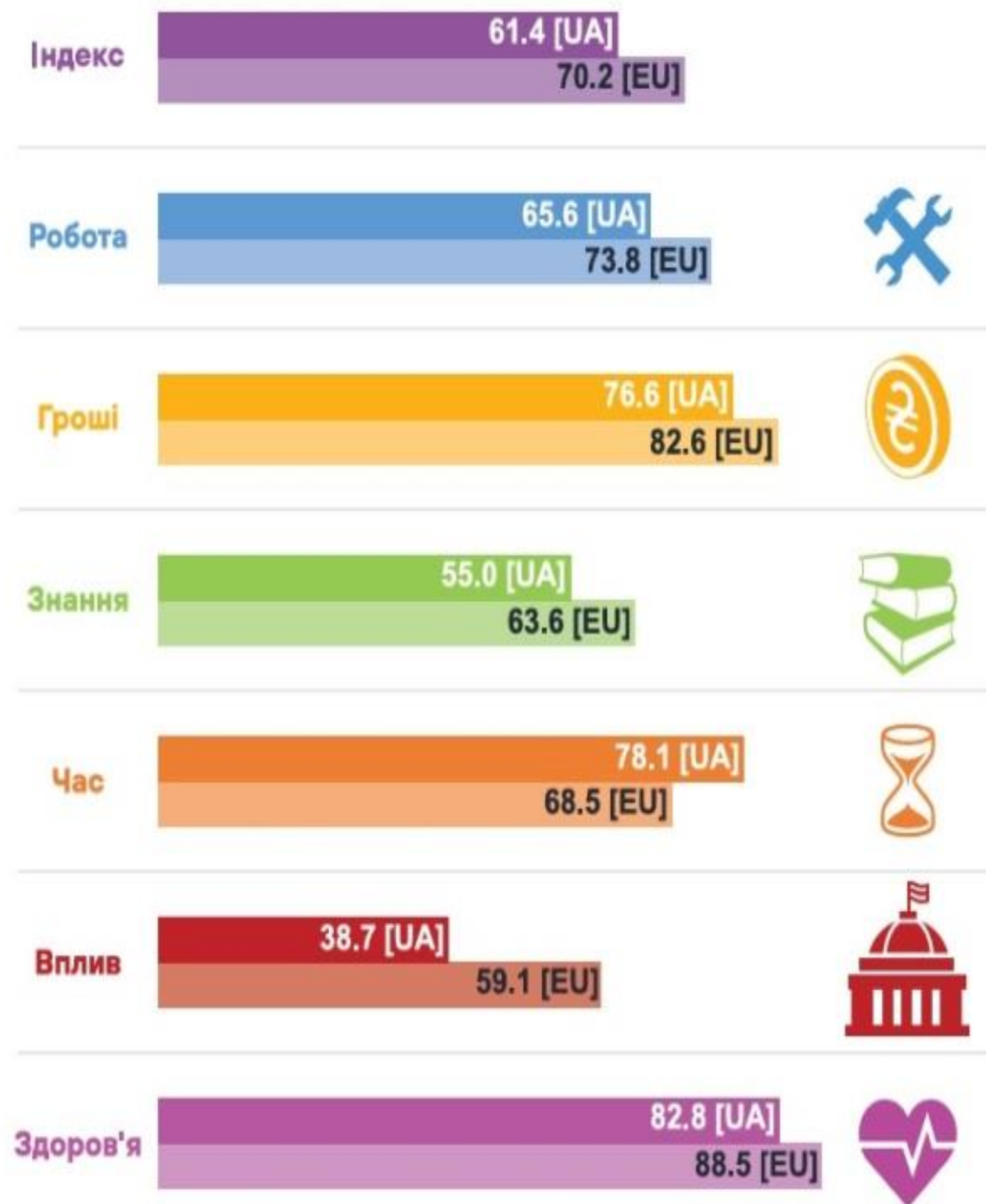
Індекс вимірює ґендерні розриви за 100-бальною шкалою, де 100 означає повну ґендерну рівність.

Індекс ґендерної рівності: ЄС і Україна

Україна за загальним балом – на 20-му місці серед рейтингу 27 країн ЄС і випереджає Хорватію, Кіпр, Естонію, Словаччину, Грецію, Чехію, Угорщину та Румунію.

У європейському звіті з ІГР за 2024 рік Україна з 61,4 бала залишається так само на 20-му місці в рейтингу 28 країн.

За жодним із шести показників Україна не посіла останнього місця в рейтингу, а завдяки активній залученості жінок і чоловіків до благодійної та волонтерської діяльності Україна отримала найвищі в ЄС бали за показником “Час”

Значення складових ІГР в Україні та в середньому по країнах-членах ЄС, 2023 рік

Індекс ґендерної рівності: ЄС і Україна

Індикатори Індексу ґендерної рівності можуть допомогти в реалізації державних політик щодо ґендерної рівності, зокрема:

Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

Національної стратегії подолання ґендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року;

Стратегії впровадження ґендерної рівності у сфері освіти до 2030 року;

Національного плану дій на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”.

Ініціатива ООН на межі XX і XXI століть щодо боротьби за сім свобод, серед яких

свобода від дискримінації стоїть на першому місці

свобода від нестачі,

від страху,

від несправедливості,

свобода реалізації потенціалу людини,

свобода висловлювання, об'єднання і участі у прийнятті рішень,

право на гідну працю без експлуатації.

В системі ООН існують такі основні міжнародні договори з прав людини:

- 1) Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.)
- 2) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.)
- 3) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.)
- 4) Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.)
- 5) Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.)
- 6) Конвенція про права дитини (1989 р.)
- 7) Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих мігрантів та членів їх сімей (1990 р., Україною не ратифікована)
- 8) Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006 р.)

Міжнародні акти: Європа

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Стаття 14 Конвенції – «Користування правами і свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою...»

Стаття 1 Протоколу № 12 – «Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою...»

Європейська соціальна хартія (переглянута)

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми

Правові засади: Україна

Ст. 24 Конституції України

Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: гендерна рівність, гендерно-правова експертиза.

КЗпП, ст. 2-1

Адміністративна відповідальність

за вчинення насильства за ознакою статі (стаття 173-2 КУпАП),
булінгу (цькування) учасника освітнього процесу (стаття 173-4 КУпАП),
мобінгу (цькування) працівника (стаття 173-5 КУпАП).
Порушникам загрожує штраф, громадські роботи або адміністративний
арешт.

Кримінальна відповідальність

У Кримінальному кодексі України існує стаття 126-1, яка встановлює відповідальність за домашнє насильство та насильство за ознакою статі, що передбачає покарання у вигляді позбавлення волі

Європейські підходи

На початку 1990-х рр. був розроблений додатковий елемент політики гендерної рівності –

гендерний мейнстрімінг (англ. Gender mainstreaming), основна ідея якого полягає у врахуванні гендерної проблематики у всіх сферах державної політики і оцінці гендерного впливу такої політики.

При розробці політики, методів та інструментів, які мають вплив на повсякденне життя місцевої громади, слід брати до уваги гендерну перспективу, наприклад, через «gender mainstreaming»¹ (перекл.: гендерне інтегрування) та «gender budgeting»² (перекл.: гендерне бюджетування). - Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад (2006)

Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад (2006)

Підписант визнає, що право на рівність жінок і чоловіків є фундаментальною передумовою демократії, і що демократичне суспільство не може дозволити собі ігнорувати навички, знання, досвід і креативність жінок. З цією метою воно повинно забезпечити, на засадах рівності, залучення, представництво і включення жінок з різних середовищ і різних вікових груп до усіх сфер політичного і публічного процесів прийняття рішень.

Кожен Підписант цієї Хартії в обґрунтований термін (не більше двох років) розробить та ухвалить власний План дій з досягнення рівності, та буде його виконувати.

Угода про асоціацію з ЄС

Глава 21 Угоди «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» вказує на зобов'язання Сторін посилити діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації (стаття 419).

Директиви ЄС

75/117/ЕЕС від 10 лютого 1975 р. про рівну оплату праці,

76/207/ЕЕС від 9 лютого 1976 р. про рівне ставлення на робочому місці,

86/613/ЕЕС від 11 грудня 1986 р. про рівне ставлення до самозайнятих робітників та членів подружжя, які їм допомагають (згодом її було скасовано Директивою 2010/41/ЄС від 7 липня 2010 року про застосування принципу рівного підходу до чоловіків та жінок, які займаються індивідуальною трудовою та підприємницькою діяльністю),

92/85/ЕЕС від 19 жовтня 1992 р. про безпеку та здоров'я вагітних робітниць та робітниць, які нещодавно народили або годують, на робочому місці,

96/34 ЕС від 3 червня 1996 р. про відпустку для догляду за дитиною,

96/97/ЕС від 20 грудня 1996 р. про рівне ставлення до жінок і чоловіків у схемах соціального забезпечення на робочому місці

Політики гендерної рівності в ЄС

На сьогодні політика гендерної рівності та гендерного інтегрування є пріоритетною для ЄС і виходить за межі принципу рівного ставлення та заборони статевої дискримінації.

Європейська Комісія у своїх звітах відзначає, що рівні можливості для жінок та чоловіків є економічно необхідними, та що приблизно одна п'ята річного зростання ВВП у країнах ЄС отримана завдяки збільшенню кількості жінок, які працюють.

Беата Сирота (1923 - 2012)

«Гендер» і Конституція України

1. Право на рівність перестало бути гарантією формальної рівності й перетворилося на конституційну засаду гендерної рівності.

За останні тридцять років цей термін не тільки отримав широке поширення в рішеннях органів конституційної юрисдикції, але й отримав безпосереднє закріплення в конституційних текстах багатьох держав.

Яким, на вашу думку, шляхом потрібно рухатися Україні: чи варто вносити зміни до ст. 24 Конституції України, передбачивши ознаку «гендеру» серед переліку заборонених ознак дискримінації?

Що робити у нормопроєктувальному напрямку, якщо документи базуються на бінарних маркерах: чоловік – жінка?

Участь у політичному житті: гендерні квоти

Становлення ідеї ґендерних квот як компенсаторного заходу для забезпечення ефективної демократії не було простим процесом. Наприклад, у Франції перша спроба запровадити квотний принцип на місцевих виборах в 1982 році зазнала невдачі: Конституційна Рада Франції визнала такий квотний принцип неконституційним.

У 1999 році Конституційна Рада Франції знову визнала запровадження ґендерних квот на місцевих виборах неконституційним. Лише після внесення змін до Конституції в 1999 році стало можливим запровадження ґендерних квот у виборчому законодавстві.

Участь у політичному житті: гендерні квоти

Які, на вашу думку, виклики очікують Україну після введення гендерних квот ст. 154 Виборчого кодексу:

Під час формування загальнодержавного та регіональних виборчих списків партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

У разі формування партією загальнодержавного та регіональних виборчих списків з кількістю кандидатів у депутати, яка не є кратною п'яти, до останніх у списку кандидатів (від 1 до 4) застосовується вимога щодо чергового включення кандидатів різної статі до списку.

Через зміни до Конституції України?

В органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування визначається уповноважена особа (координатор) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі (ст. 12)

Стаття 13. Повноваження уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у межах своїх повноважень організовують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі:

урахування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у відповідній сфері діяльності;

проведення аналізу стану забезпечення ґендерної рівності та вивчення доцільності застосування позитивних дій з метою подолання асиметрії, дисбалансу, що складаються на відповідній території чи в галузі;

координації заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі та моніторингу їх реалізації на місцевому рівні;

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у межах своїх повноважень організовують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі:

співробітництва з громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями, узагальнення інформації, яка надходить від них щодо моніторингу стану дотримання рівності жінок і чоловіків, ситуації у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, та спільного вироблення шляхів усунення дискримінації за ознакою статі; здійснення постійної інформаційно-пропагандистської діяльності щодо ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі; вжиття заходів, спрямованих на формування гендерної культури населення;

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у межах своїх повноважень організовують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі:

організації прийому громадян з питань дискримінації за ознакою статі;
розгляду та аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також з питань вчинення насильства за ознакою статі, вивчення причин, що його зумовлюють, та повідомлення про них правоохоронним органам згідно із законодавством;
навчання працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань ґендерної проблематики, спрямованого на розвиток відповідних навичок під час реалізації функцій і завдань у цій сфері, надання допомоги та захисту постраждалим особам;
вжиття заходів щодо усунення проявів дискримінації за ознакою статі.

Цивільні партнерства

Двоє військовослужбовців до повномасштабного вторгнення проживали разом, перебуваючи у одностатевих стосунках; вони мали спільний бюджет, вели спільний побут та господарство. Один з них загинув, перебуваючи в ЗСУ.

Чи має право інший з партнерів отримати соціальні виплати з боку держави у разі загибелі одного із партнерів.
Рішення ЄСПЛ «Маймулахін і Марків проти України»?

Тема 4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ВЕТЕРАНІВ У НОРМОТВОРЧОСТІ

Тетяна Федосєєва, Максим Бондар, Владислав Бурий

Яка модель розуміння інвалідності превалює в Україні?

Конвенція про права осіб з інвалідністю

До осіб з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»

Особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист

Закон України "Про реабілітацію інвалідів в Україні"

Інвалідність - міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист

Комітет з прав людей з інвалідністю ООН

Заключні зауваження щодо об'єднаних другого і третього періодичних звітів України

Чи закріплено в національному законодавстві механізми попередження, виявлення та застосування заходів впливу за множинну та перехресну дискримінацію осіб з інвалідністю?

«Множинна дискримінація» — дискримінація, якої зазнають за двома або більше ознаками

«Перехресна дискримінація» — дискримінація, за якої кілька ознак взаємодіють між собою одночасно і таким чином, що стають нероздільними, а їхнє поєднання створює нову ознаку

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

...2) дискримінація - ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі - певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Інші питання до обговорення

Права людей з інвалідністю, пов'язані із сімейними відносинами

Цифровізація і платформна зайнятість. Які перспективи закріплення в національному законодавстві положень про платформну зайнятість?

Що собою має передбачати комплексна політика підвищення обізнаності про права осіб з інвалідністю на національному/місцевому рівні?

Врахування потреб людей з інвалідністю під час збройного конфлікту і у програмах повоєнної відбудови

Окремі міжнародні акти

Конвенція про права осіб з інвалідністю

Європейська соціальна хартія

Європейська конвенція з прав людини

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами

Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів

Також див.

Союз рівності – Стратегія прав осіб з інвалідністю 2021-2030

Окреме національне законодавство про людей з інвалідністю та дотичні акти

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»

Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»

Закон України «Про соціальні послуги»

Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам»

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»

Дорожня карта з питань верховенства права

Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року

План заходів на 2025—2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року

Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року

Окреме національне законодавство про ветеранів/ветеранок

За прогностичними розрахунками, вже у найближчі роки кількість ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих може досягти 2 млн. осіб, що становить близько 10 відсотків населення держави.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року та операційний план заходів з її реалізації у 2024-2027 роках

Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки

Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України

Про реалізацію експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

Стаття 2. Законодавство про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту

...

Права та пільги для ветеранів війни і членів їх сімей, встановлені раніше законодавством України і законодавством колишнього Союзу РСР, не можуть бути скасовані без їх рівноцінної заміни.

Нормативні акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які обмежують права і пільги ветеранів війни, передбачені цим Законом, є недійсними.

Який ключовий ризик атомізації індивідів?

Див., наприклад, Арендт Ханна. *Джерела тоталітаризму*

Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р

Загальні положення

...

Заходи, які сьогодні вживаються для реінтеграції ветеранів/ветеранок в суспільство, є недостатніми. Вони мають форму державних соціальних виплат і пільг, які органами державної влади, органами місцевого самоврядування, представниками громадянського суспільства, а також самими ветеранами/ветеранками вважаються застарілими та неефективними.

**Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена
розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р.
№ 1209-р**

**Операційна ціль 3. Забезпечення працевлаштування та освіти
Завданнями, спрямованими на досягнення операційної цілі 3, є:**

- створення належних умов для професійного розвитку ветеранів/ветеранок під час проходження військової служби (служби), звільнення з військової служби (служби) та збереження їх конкурентоздатності на ринку праці;
 - забезпечення працевлаштування ветеранів/ветеранок, які мають мотивацію, бойовий досвід та бажання реалізувати себе у сфері, дотичній до військової служби (служби);
- доступ ветеранів/ветеранок до програм неформальної освіти, а також послуг, які надаються фахівцями, які працюють з молоддю та ветеранами/ветеранками, зокрема шляхом реалізації програми “Молодіжний працівник”.

Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р

Показниками досягнення операційної цілі 3 є:

- спрощення механізмів доступу ветеранів/ветеранок до програм неформальної освіти, а також послуг, що надаються фахівцями, які працюють з молоддю та ветеранами/ветеранками, зокрема шляхом реалізації програми “Молодіжний працівник”;
- забезпечення доступу ветеранів/ветеранок до інформації про можливості професійного розвитку та перекваліфікації через спеціалізовані платформи та центри ветеранського розвитку;
- удосконалення стимулюючих механізмів підтримки роботодавців щодо працевлаштування ветеранів/ветеранок, зокрема тих, яким встановлено інвалідність внаслідок війни, членів сімей ветеранів/ветеранок.

**Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена
розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р.
№ 1209-р**

Найменування завдання	Найменування заходу	Відповідальний за виконання	Індикатор виконання
17. Створення належних умов для професійного розвитку ветеранів/ветеранок під час проходження військової служби (служби), звільнення з військової служби (служби) та збереження їх конкурентоздатності на ринку праці.	забезпечення доступу ветеранів/ветеранок до інформації про можливості професійного розвитку та перекваліфікації через спеціалізовані платформи та центри ветеранського розвитку	Мінветеранів Мінекономіки МВС Державний центр зайнятості (за згодою)	збільшено кількість ветеранів/ветеранок, членів їх сімей, які обізнані про можливості професійного розвитку та перекваліфікації

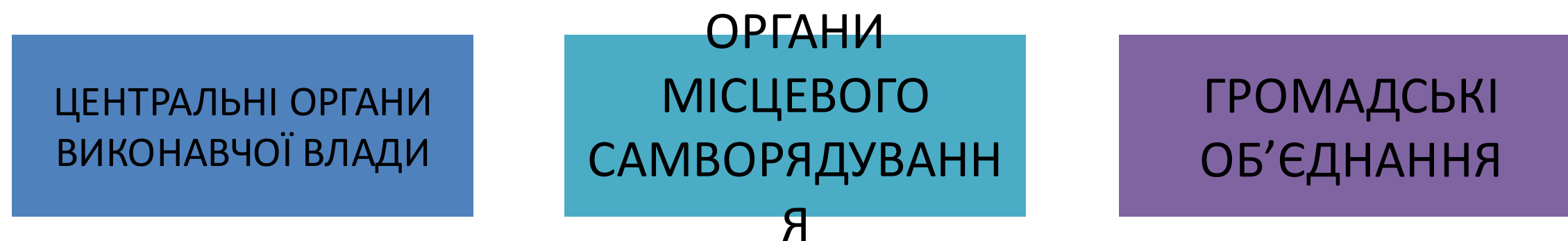
**Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена
розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р.
№ 1209-р**

Найменування завдання	Найменування заходу	Відповідальний за виконання	Індикатор виконання
18. Забезпечення працевлаштування ветеранів/ветеранок, які мають мотивацію, бойовий досвід та бажання реалізувати себе у сфері, дотичній до військової служби (служби)	удосконалення стимулюючих механізмів підтримки роботодавців щодо працевлаштування ветеранів/ветеранок, зокрема тих, яким встановлено інвалідність внаслідок війни, членів сімей ветеранів/ ветеранок	Мінветеранів Мінекономіки Міноборони МВС Державний центр зайнятості (за згодою)	прийнято відповідні нормативно-правові акти

**Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена
розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р.
№ 1209-р**

Найменування завдання	Найменування заходу	Відповідальний за виконання	Індикатор виконання
19. Доступ ветеранів/ветеранок до програм неформальної освіти, а також послуг, які надаються фахівцями, які працюють з молоддю та ветеранами/ветеранками, зокрема шляхом реалізації програми “Молодіжний працівник”	спрощення механізмів доступу ветеранів/ ветеранок до програм неформальної освіти, а також послуг, які надаються фахівцями, які працюють з молоддю та ветеранами/ветеранками, зокрема шляхом реалізації програми “Молодіжний працівник”	Мінмолодьспорт МОН Мінветеранів обласні, Київська міська держадміністрації (військові адміністрації)	розроблено короткостроковий навчальний курс- тренінг спеціалізованого рівня в рамках програми “Молодіжний працівник”

Соціалізація військового досвіду в суспільстві: від адаптації до співінтеграції

Суть завдання: підготувати проєкт рамкового стратегічного документа із визначенням ключових компонентів (нормативних, концептуальних тощо).

Мета: забезпечення ефективної соціалізації цивільних осіб та ветеранів/ветеранок з урахуванням військового досвіду останніх для адаптації та співінтеграції у суспільстві.

Кожна з груп учасників працює відповідно до змісту діяльності відповідного суб'єкта.

Допоміжні питання:

Які правові й організаційні механізми необхідно передбачити у сфері освіти для обох груп?

Яке місце гідності, як загальнолюдської та конституційної цінності, у нормотворчому процесі, спрямованому на врегулювання відносин щодо ветеранів/ ветеранок?

Чи достатньо спрямованості державної та місцевої політики на реінтеграцію ветеранів/ветеранок в суспільство?

Чи необхідна спрямованість на співінтеграцію ветеранів/ветеранок і цивільних осіб у суспільстві, членами якого є обидві вказані групи?

Тема 5. Рівність і недискримінація як складові верховенства права

Олексій Цельєв, Володимир Венгер

Мінливість змісту в просторі і часі

Справедливість, рівність, свобода: принципи права чи щось інше?

Європейська Комісія “За Демократію Через Право” (Венеційська Комісія)

Доповідь про правовладдя

Ухвалено Венеційською Комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року)

Недискримінація та рівність перед приписами права (nondiscrimination and equality before the law)

Формальна та сутнісна рівність

Формальна рівність є важливим аспектом правовладдя – за умови, що вона допускає нерівне ставлення лише тією мірою, яка потрібна на для досягнення сутнісної рівності.

Взаємовплив рівності та інших складових верховенства права

1. Рівноправність
2. Рівність перед законом
3. Недискримінація
4. Винятковість дискримінації та домірність дискримінації
5. Позитивна дискримінація

Роль судової практики у тлумачення недискримінації

ПОСТАНОВА

Іменем України

15 березня 2019 року

Київ

справа №804/16289/15

адміністративне провадження №К/9901/12533/18

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду:
розглянувши у порядку письмового провадження заяву ОСОБА_2 про
перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого адміністративного суду
України від 19 жовтня 2016 року у справі за позовом ОСОБА_2 до
Криворізького міського управління Головного управління Міністерства
внутрішніх справ України в Дніпропетровській області...

Стаття 184. Гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей

Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю.

У разі відмови у прийнятті на роботу жінок зазначених категорій роботодавець зобов'язаний повідомити їм причину відмови в письмовій формі. Відмову у прийнятті на роботу може бути оскаржено в судовому порядку.

Стаття 184. Гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей

Звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років - частина шоста статті 179), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю з ініціативи роботодавця не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору.

Касаційна інстанція:

норми статті 184 КЗпП України поширюються виключно на жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а не на чоловіків, які мають право лише на зазначений вид відпустки в порядку частини сьомої статті 179 КЗпП України.

Право на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку батька дитини, баби, діда чи інших родичів, які фактично доглядають за дитиною, є похідним від права матері на таку відпустку.

Таким чином, право на відпустку по догляду за дитиною має універсальний характер і може виникати не лише у жінки, тобто передбачає міру можливої поведінки не тільки жінки як окремого суб'єкта, але й осіб, які є прямими родичами дитини (батько дитини, баба, дід чи інші родичі, які фактично доглядають за дитиною, або особа, яка усиновила чи взяла під опіку дитину, один із прийомних батьків чи батьків-вихователів). Зважаючи на це, принцип рівності надає рівні права та можливості жінок і чоловіків у використанні відпустки по догляду за дитиною.

Зважаючи на викладене, принцип рівних можливостей чоловіків і жінок, а також недопущення дискримінації за ознаками статі створює правові підстави для застосування положень частини сьомої статті 179 КЗпП України у рівній мірі як для жінок так і для чоловіків, а отже у цьому випадку принципи рівних можливостей та заборони дискримінації реалізуються у повній мірі.

Отже, висновок Вищого адміністративного суду України, висловлений в ухвалі від 19 жовтня 2016 року, про перегляд якої подано заяву, не ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального права.

Тема 6. Мова ненависті: як визначити та запобігти

Юлія Матвєєва, Анатолій Заєць

“Hate speech”: проблема визначення

Єдиного визначення терміну “мова ненависті” у міжнародному праві не існує. Однак низка міжнародних правових документів визначає критерії розпізнавання “hate speech”.

Це, зокрема:

- ✓ Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995р.);
- ✓ Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність (ратифіковано у 2006 р.), присвячений протидії расизму і ксенофобії в Інтернеті;
- ✓ Рекомендація Ради Європи щодо “мови ненависті” №97 (20) (2015р.) та інші.

Рекомендація Ради Європи щодо “мови ненависті” №97 (20) (2015 р.)

Мову ворожнечі треба розуміти як обстоювання, заохочення або підбурювання, у будь-якій формі, до приниження, ворожнечі або паплюження щодо певної особи чи групи осіб, а також будь-які вияви утиску, образ, створення негативних стереотипів, стигматизації або погроз щодо такої особи чи групи осіб (і будь-яке виправдання всіх цих форм вираження) за ознакою “раси”, кольору шкіри, походження, національної або етнічної належності, віку, інвалідності, мови, релігії чи вірування, статі, ґендеру, ґендерної ідентичності, сексуальної орієнтації та інших характеристик або статусу особи;

Мова ворожнечі може набувати форми публічного заперечення, тривіалізації, виправдання або толерування геноциду, злочинів проти людяності чи воєнних злочинів, факт здійснення яких установлено судом, а також форми героїзації осіб, засуджених за скоєння таких злочинів.

Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, присвячений протидії расизму і ксенофобії в Інтернеті:

"расистський та ксенофобний матеріал" означає будь-який письмовий матеріал, будь-яке зображення чи будь-яке інше представлення ідей або теорій, які захищають, сприяють або підбурюють до ненависті, дискримінації чи насильства проти будь-якої особи або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, а також віросповідання, якщо вони використовуються як привід для будь-якої з цих дій.

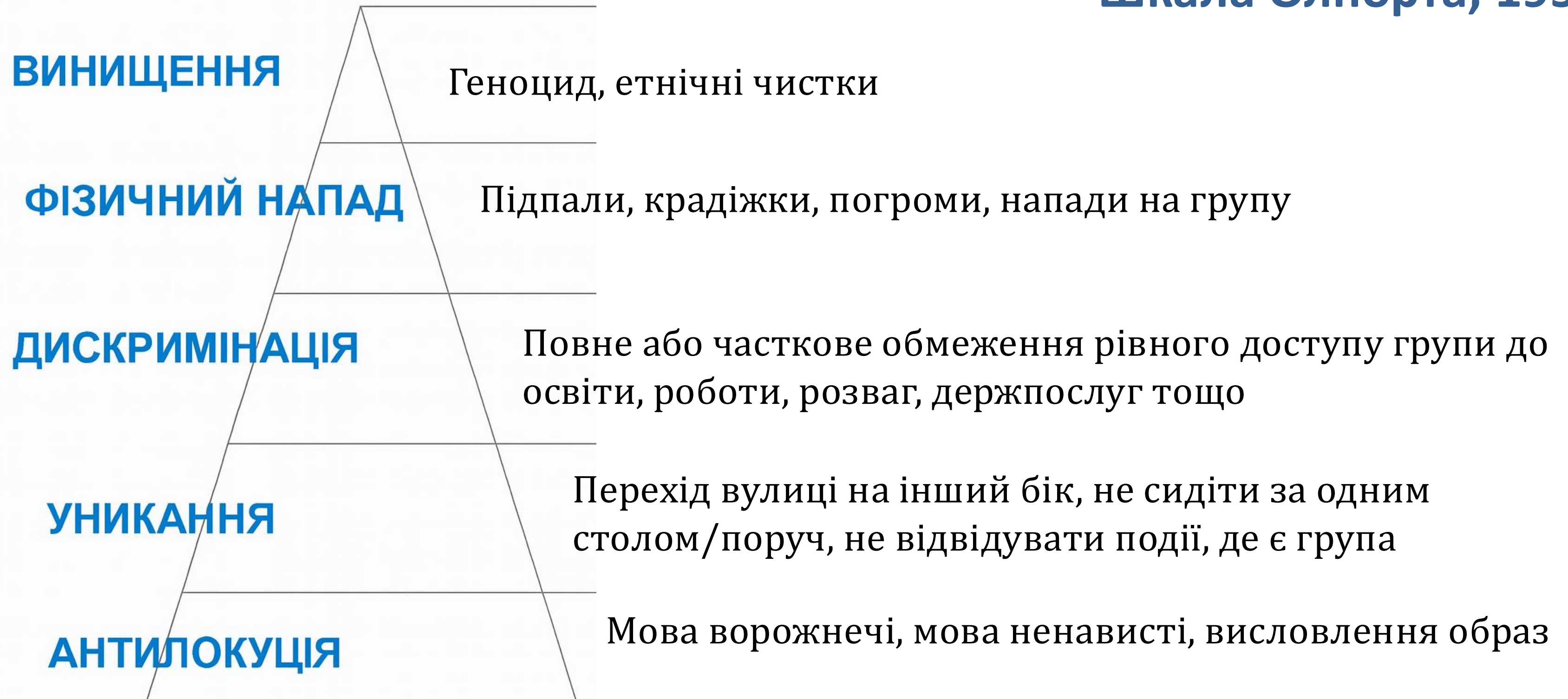
Існує думка, що під категорію “hate speech” має потрапляти не лише агресивна лексика, що закликає до дискримінації чи принижує, а й створення негативних стереотипів щодо певних соціальних груп населення.

“Hate speech”: приклади

- Фелікс Нгола був виключений з університету за негативний коментар на своїй сторінці у соцмережі щодо одностатевого шлюбу. Керівництво університету стверджувало, що таким чином студент порушив Кодекс поведінки.
- Акторку Бріжіт Бардо звинуватили у розпалюванні расової ненависті за критику щодо ритуального забою овець під час мусульманського свята. За рішенням суду, Бардо мала виплатити €15 000 штрафу за свої слова.
- Французького політика звинуватили за публікацію статті про “повзучу ісламізацію Європи” і підлеглий статус жінок-мусульманок.
- Інший політик публічно назвав іслам релігією, яка заохочує вбивати в ім’я Аллаха. За це його звинуватили у використанні “мови ненависті”, а сам політик став об’єктом атак у судах.
- Пастора звинуватили в розпалюванні ненависті за те, що він назвав гомосексуальність “абсолютно протиприродним явищем, раковою пухлиною суспільства”.

Шкала Олпорта, 1954

“Hate speech” і свобода слова

Важливо розуміти, що караються не всі прояви мови ворожнечі, і не кожен прояв мови ворожнечі має бути заборонений. Утім, будь-який випадок мови ворожнечі є шкідливим, і з кожним із них потрібно боротися.

Якщо мова ворожнечі не підбурює до насильства, її не слід забороняти, але її можна критикувати і знеохочувати, оскільки вона шкодить жертвам і суспільству. Її можна протидіяти через освітні та інформаційні кампанії. З нею можна боротися через усунення першопричин, включно зі стереотипами та дискримінацією.

Водночас важливо захищати свободу вираження поглядів, включно з правом на вираження непопулярних думок. Іноді важко визначити, коли мова ворожнечі переходить межу і стає забороненою формою мови, що підбурює до насильства чи дискримінації.

Рабатський план дій

щодо заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті, яка є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства, об'єднує висновки та рекомендації кількох експертних семінарів УВКПЛ, прийнятий 4-5 жовтня 2012 року.

високий поріг для визначення обмежень свободи слова, підбурювання до ненависті та застосування статті 20 МПГПП.

Він окреслює шестиетапний пороговий тест, який враховує:

- ✓ соціальний та політичний контекст,
- ✓ статус оратора,
- ✓ намір налаштувати аудиторію проти цільової групи,
- ✓ зміст та форму виступу,
- ✓ масштаби його поширення,
- ✓ ймовірність шкоди, включаючи неминучість.

Контекст

При оцінці того, чи містить конкретне твердження ймовірний заклик до дискримінації, ворожості або насильства по відношенню до цільової групи, контекст має величезне значення, оскільки він може прямо вказувати на намір і причинно-наслідковий зв'язок. Аналізуючи промову, необхідно враховувати соціальний і політичний контекст, що переважає в момент її виголошення та поширення.

Оратор

Необхідно враховувати положення або статус оратора в суспільстві, зокрема, положення даної особи або організації стосовно аудиторії, якій адресована промова.

Намір

Стаття 20 МПГПП передбачає наявність наміру.

Недбалість або безрозсудність не є достатніми підставами для кваліфікації правопорушення за статтею 20 МПГПП, оскільки дана стаття застосовується скоріше до «пропаганди» і «підбурювання», ніж до простого поширення або передачі відомостей.

У цьому зв'язку значення має факт наявності тристоронніх взаємовідносин між об'єктом мовлення, суб'єктом мовлення та аудиторією.

Зміст і форма

Зміст промови становить один з ключових предметів судового розгляду і є критичним елементом підбурювання. При аналізі змісту необхідно враховувати як ступінь того, наскільки промова була провокативною і прямою, так і її форму, стиль, природу аргументів промови або їх збалансованість.

«Висловлювання» означає мову та публікації в будь-якій формі, у тому числі в електронних ЗМІ, а також їхнє поширення та зберігання. Мова ворожнечі може набувати форми написаних чи вимовлених слів або інших форм, таких як малюнки, знаки, символи, живопис, музика, п'єси або відео. Вона також включає використання певних видів поведінки, як-от жестів, щоб передати ідею, повідомлення або думку.

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-hate-speech-ukrainian-tran/1680a11674>

Ступінь впливу промови

Ступінь впливу промови включає такі елементи, як її доступність, характер її публічності, її важливість і розміри її аудиторії. При цьому також необхідно враховувати те, чи є промова публічною, які засоби поширення були використані, наприклад – розміщення в єдиній брошурі, основних засобах масової інформації або через Інтернет; частота, кількість і охоплення повідомлень; чи мала аудиторія засоби діяти відповідно до підбурювань, чи поширювалося твердження (або робота) серед обмеженого кола осіб або було загальнодоступним.

Імовірність, включаючи неминучість

Підбурювання, за визначенням, відноситься до незавершених злочинів. Дії, пропаговані за допомогою підбурювальної промови, не обов'язково повинні бути вчинені для наявності в даній промові складу злочину. Проте, певний ступінь ризику заподіяння шкоди повинен бути присутнім. Це означає, що суд повинен встановити факт того, чи існувала ймовірність того, що зазначена промова призведе до фактичних дій, спрямованих проти цільової групи, беручи до уваги, що причинно-наслідковий зв'язок при цьому повинен бути прямим.

Відповідальність за “Hate speech” кримінальна

Стаття 161 Кримінального кодексу. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками.

Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками - караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

КК України містить ряд статей, які криміналізують прояви мови ворожнечі

ст. 300 «ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію»,

ст. 436 – пропаганда війни

ч. 2 ст. 442, що передбачає заклики до геноциду.

Ряд статей містять «розпалювання національної чи релігійної ворожнечі» (або подібні терміни) як кваліфікуючу ознаку:

ч. 2 ст. 110 - «посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», поєднане з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі та

ч. 2 ст. 129 - «погроза вбивством» з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Юридичні загрози

Закріплення концепції “hate speech” у законодавстві загрожує основоположному праву людини на свободу слова. Суспільство може бути позбавлене можливості вільно засуджувати неприпустиму поведінку. У тому числі – політиків.

Ця концепція також створює ризики для свободи журналістської діяльності, адже будь-яка критика дій влади з боку журналістів може трактуватися як “мова ворожнечі”. Обмежиться і свобода віросповідання, оскільки релігійні вчення про перелюб, мужолозтво та інші гріхи можуть бути представлені як “мова ворожнечі” щодо тих, хто їх практикує.

Усе це свідчить про загрозу основоположним правам і свободам людини і громадянина.

Тема 7. Імплементация міжнародних миротворчих стандартів в нормотворчій діяльності

Володимир Венгер, Олексій Цельєв

Що означають ці терміни?

Conflict prevention (запобігання конфлікту)

Peacemaking (примирення/створення умов для миру - миротворчість)

Peacekeeping (збереження/утримання миру - миротворчість)

Peace enforcement (стимулювання/змушення до миру - миротворчість)

Peacebuilding (розбудова миру - миротворчість)

Peacekeeping Operations Fact Sheet

31 May 2025

Peacekeeping operations since 1948 71
Current peacekeeping operations 11

PERSONNEL

Uniformed personnel 60,253

Troops: 51,658 Military observers: 969
Police: 5,994 Staff officers: 1,632

Countries contributing uniformed personnel 121

International civilian personnel**** 2,910

Local civilian personnel**** 4,587

(****Civilian numbers as of May 2025)

UN Volunteers*** (***UNV numbers as of May 2025) 1,025

Total number of personnel serving
in 11 peacekeeping operations*** 68,775

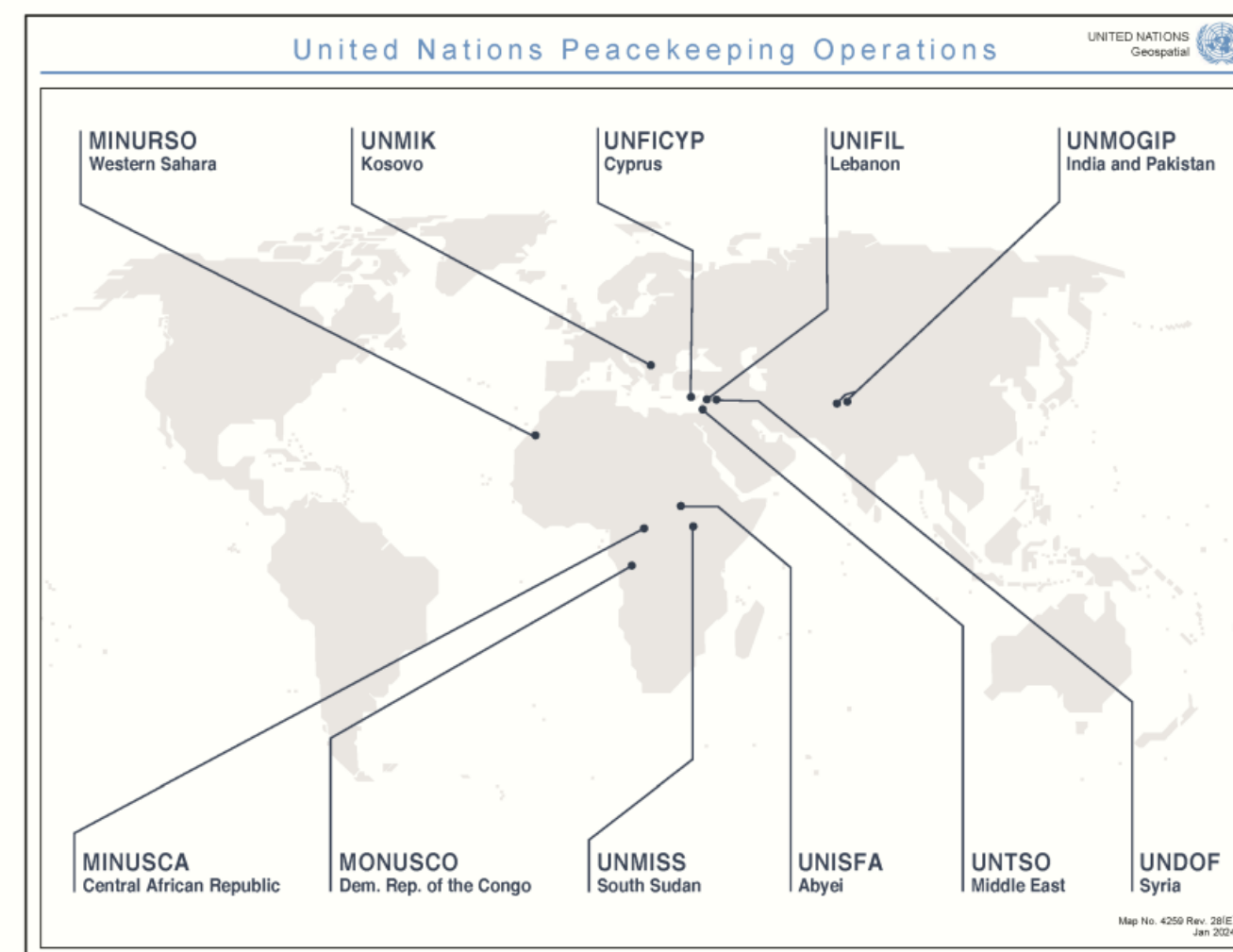
Number of fatalities in current UN peace operations 1,442

FINANCIAL ASPECTS (US\$)

Approved budgets for the period from 1 July 2024
to 30 June 2025 About 5.6 Billion**

*Includes fatalities for all UN peacekeeping operations, as well as political
and peacebuilding missions.

**The approved budget for UN Peacekeeping operations for the fiscal year 1 July 2024 - 30 June 2025 is about \$5.6 billion. (A/C.5/78/34<<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/178/19/pdf/n2417819.pdf>>). This amount finances 9 of the 11 United Nations peacekeeping missions, including the liquidation budget for the United Nations – African Union Hybrid Operation in Darfur (UNAMID), supports logistics for the African Union Mission in Somalia (AMISOM), and provides support, technology and logistics to all peace operations through global service centres in Brindisi (Italy) and a regional service centre in Entebbe (Uganda). The remaining two peacekeeping missions, the UN Truce Supervision Organisation (UNTSO) and the UN Military Observer Group in India and Pakistan (UNMOGIP), are financed through the UN regular budget (A/78/6 (Sect. 5)).

Mission	Established	Military Observers	Troops	Staff Officer	Police	International Civilians	Local Civilians	UN Volunteers	Total	Fatalities	Budget (US\$)
UNTSO	May 1948	152				70	139		361	52	37722900
UNMOGIP	January 1949	43				25	45		113	13	9769900
UNDOF	May 1974		1,114	63		44	82		1,303	59	68743800
UNIFIL	March 1978		9,799	216		240	546		10,801	339	536808200
MINURSO	April 1991	161	20	5	2	74	152	13	427	20	69310100
UNMIK	June 1999	9			8	98	196	22	333	56	43684700
UNISFA	June 2011	128	3,201	129	51	174	115	38	3,836	59	297776200
UNFICYP	March 1964		748	53	68	40	115		1,024	184	56570300
MONUSCO	January 2010	100	10,059	310	1,301	554	1,208	251	13,783	300	907983500
UNMISS	July 2011	230	13,237	434	1,533	891	1,398	411	18,134	147	1237887300
MINUSCA	April 2014	146	13,480	422	3,031	700	591	290	18,660	213	1171619700
Total		969	51,658	1,632	5,994	2,910	4,587	1,025	68,775	1,442	

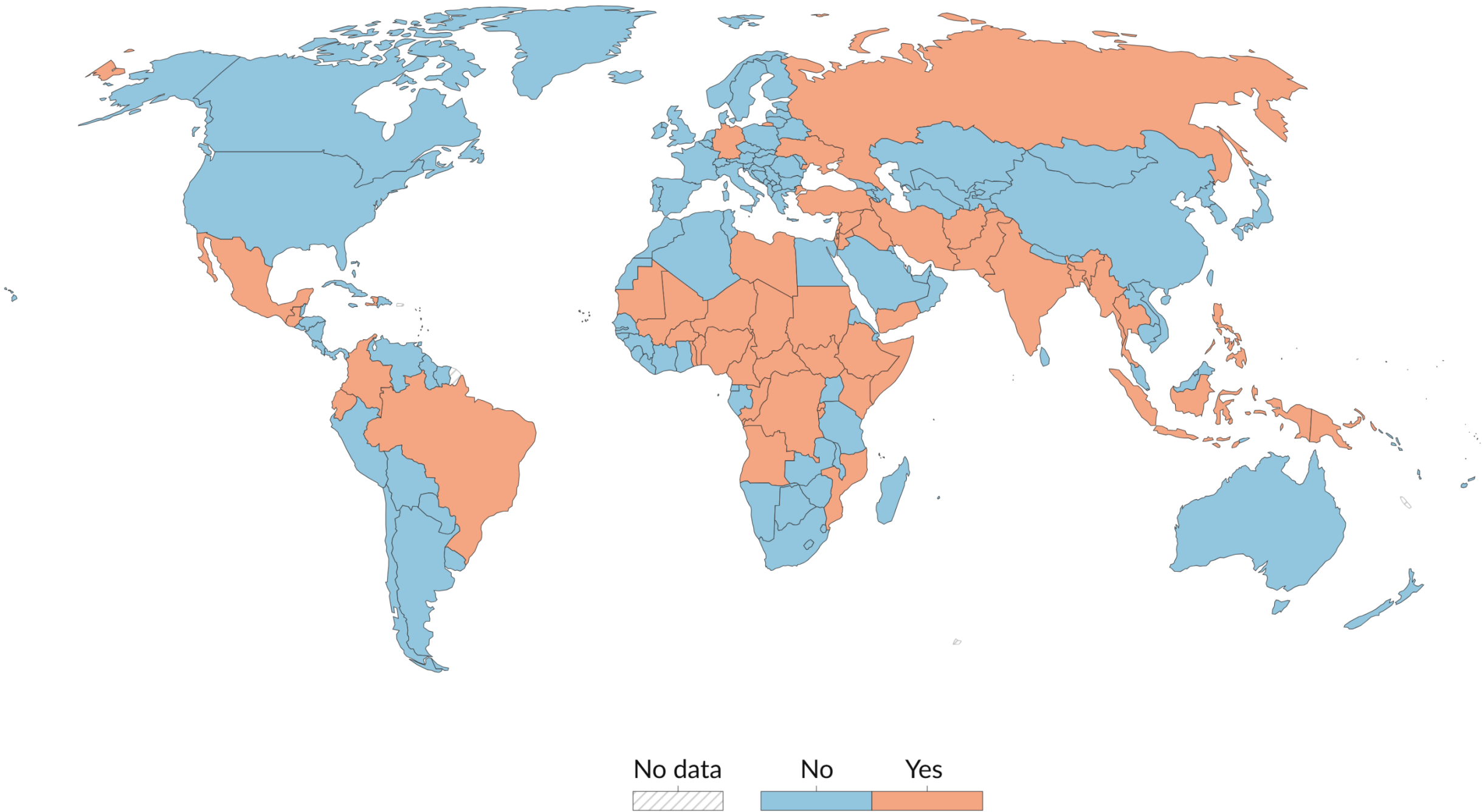
UNTSO - UN Truce Supervision Organization
 UNMOGIP - UN Military Observer Group in India and Pakistan
 UNFICYP - UN Peacekeeping Force in Cyprus
 UNDOF - UN Disengagement Observer Force
 UNIFIL - UN Interim Force in Lebanon
 MINURSO - UN Mission for the Referendum in Western Sahara

MONUSCO - United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo
 UNISFA - United Nations Interim Security Force for Abyei
 UNMISS - United Nations Mission in the Republic of South Sudan
 MINUSCA - United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic
 UNMIK - UN Interim Administration Mission in Kosovo

*UNTSO and UNMOGIP are funded from the UN regular budget.
 **This amount finances 9 United Nations peacekeeping missions, supports logistics for the African Union Mission in Somalia (AMISOM) through the United Nations Support Office in Somalia (UNSOS), and provides support, technology and logistics to all peace operations through global service centres in Brindisi (Italy) and Valencia (Spain) and a regional service centre in Entebbe (Uganda).

Countries where armed conflicts took place, 2024

Included are armed conflicts¹ that caused at least one death in the country that year.

Data source: Uppsala Conflict Data Program (2025); geoBoundaries (2023)

OurWorldinData.org/war-and-peace | CC BY

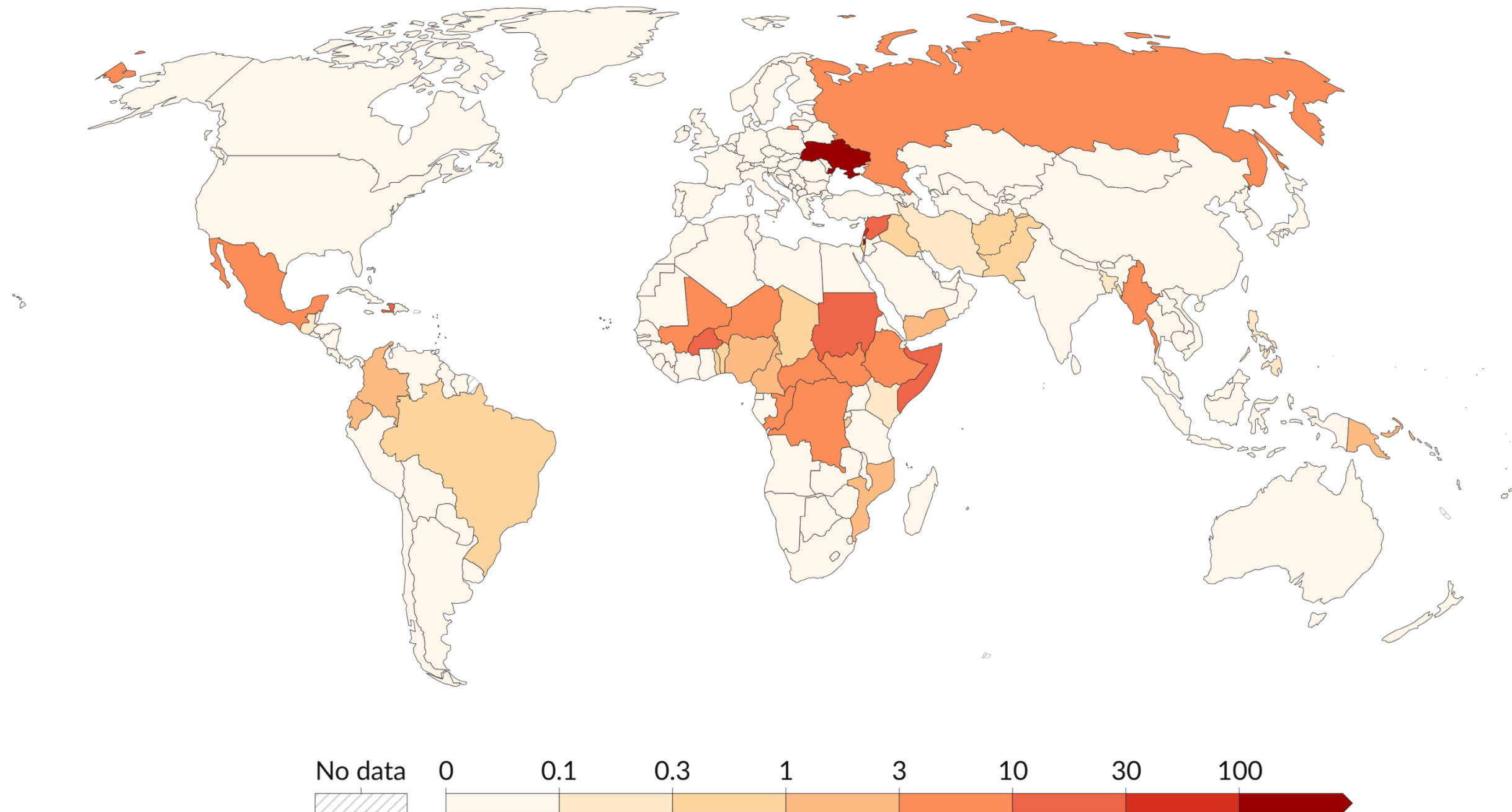
Note: Current country borders are used across time.

1. Armed conflict (UCDP and PRIO) A disagreement between organized groups, or between one organized group and civilians, that causes at least 25 deaths during a year. This includes combatant and civilian deaths due to fighting, but excludes deaths due to disease and starvation resulting from the conflict.

Death rate in armed conflicts based on where they occurred, 2024

Our World
in Data

Deaths of combatants and civilians due to fighting, per 100,000 people. Included are armed conflicts¹ that were ongoing that year.

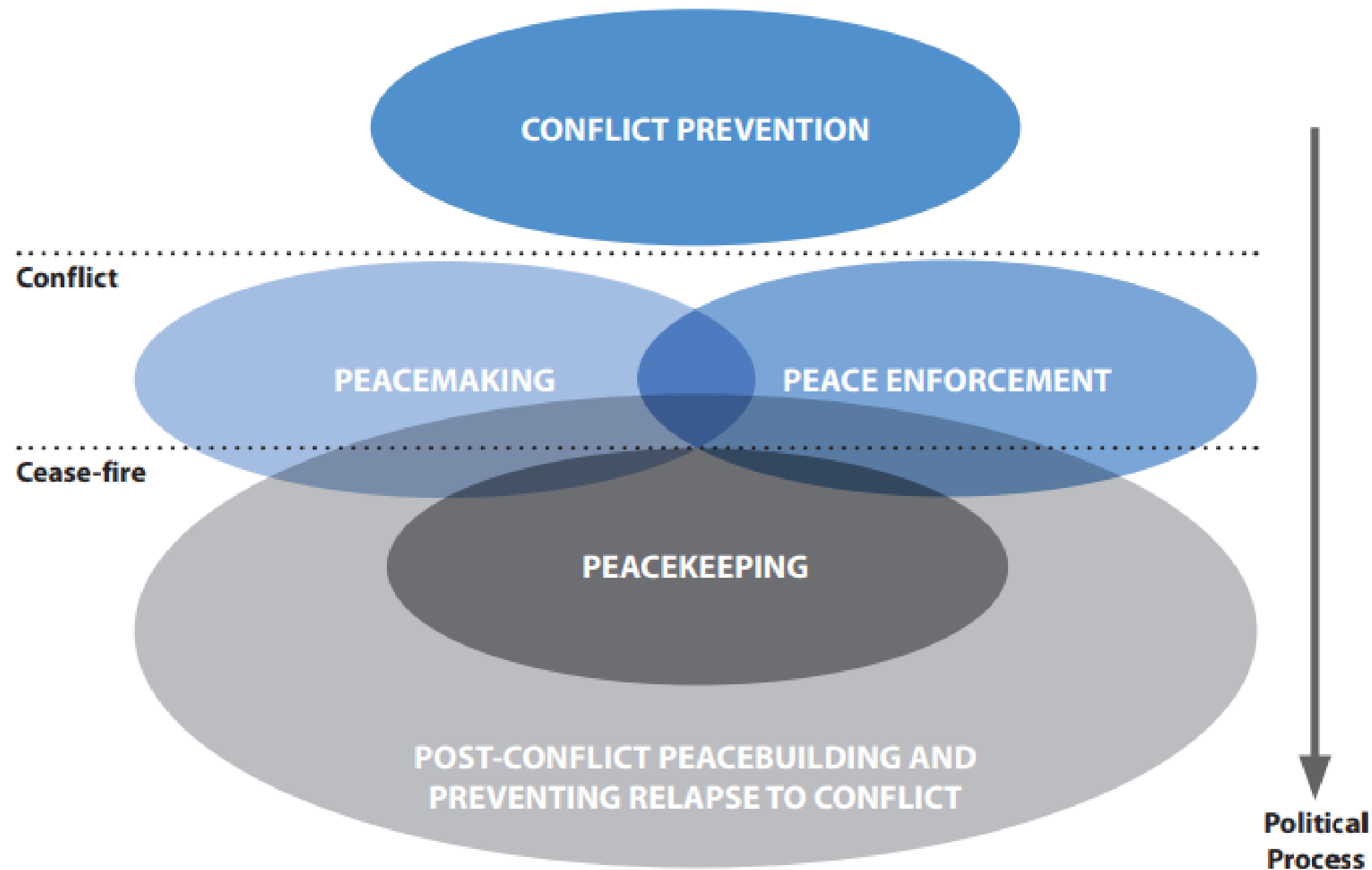

Data source: Uppsala Conflict Data Program (2025); geoBoundaries (2023); Population based on various sources (2024)

OurWorldinData.org/war-and-peace | CC BY

1. Armed conflict (UCDP and PRIO) A disagreement between organized groups, or between one organized group and civilians, that causes at least 25 deaths during a year. This includes combatant and civilian deaths due to fighting, but excludes deaths due to disease and starvation resulting from the conflict.

Система інструментів (стандарти ООН)

A large, dark bronze sculpture of a handgun is the central focus. The barrel is replaced by a thick, knotted rope, symbolizing disarmament. The handgun is positioned diagonally across the frame. In the background, a city skyline with various skyscrapers is visible under a clear blue sky. A flagpole with a flag is also present. Several people are seen walking in the foreground plaza.

РОЗЗБРОЄННЯ – “збір, документування, контроль та утилізація стрілецької ... і легкої та важкої зброї, якою володіють учасники не законних збройних формувань...”

ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ – “формальне та контрольоване звільнення активних учасників з незаконних збройних формувань”

РЕІНТЕГРАЦІЯ – “процес, за допомогою якого екс-учасники НЗФ набувають цивільного статусу та сталого працевлаштування ... фактично, соціально-економічний процес...”

Міжнародні стандарти ООН

UN General Assembly. 2016. "Review of United Nations Peacebuilding Architecture." Resolution A/RES/70/262, adopted April 27, New York.

<https://undocs.org/en/A/RES/70/262>

UN General Assembly. Report of the Secretary-General on women and peace and security

<https://undocs.org/S/2015/716>

UN General Assembly. Report of the Secretary-General: The future of United Nations peace operations: implementation of the recommendations of the High-level Independent Panel on Peace Operations

<https://undocs.org/A/70/357>

UN General Assembly. Challenge of sustaining peace. Report of the Advisory Group of Experts on the Review of the Peacebuilding Architecture <https://undocs.org/A/69/968>

UN General Assembly. Report of the High-level Independent Panel on Peace Operations on uniting our strengths for peace: politics, partnership and people <https://undocs.org/A/70/95>

UN Security Council Report of the Secretary-General The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies <https://www.un.org/ruleoflaw/files/2004%20report.pdf>

Розмінування

У багатьох постконфліктних умовах наземні міни та інші боєприпаси, що не вибухнули, становлять загрозу безпеці цивільного населення та є основною перешкодою для успішного відновлення після конфлікту. Тому протимінні дії (розмінування) необхідні для відтворення безпечного середовища, сприятливого для нормального життя та розвитку.

Реформа сектору безпеки (РСБ) та інша діяльність, пов'язана з верховенством права.

РСБ є важливою складовою зусиль з відновлення та зміцнення верховенства права. Прогрес у галузі РСБ є критично важливим для успіху багатовимірної миротворчої операції Організації Об'єднаних Націй та допомагає визначити її "стратегію виходу", яка значною мірою залежить від здатності суб'єктів національної безпеки та установ ефективно функціонувати.

Залежно від її повноважень, багатовимірна миротворча операція Організації Об'єднаних Націй може бути запрошена для сприяння в реструктуризації, реформуванні та навчанні національної поліції та/або збройних сил.

Багатовимірні миротворчі операції Організації Об'єднаних Націй також відіграють каталітичну роль у зміцненні національної судової системи та виправних систем, а також сприяти правовій та судовій реформам або підтримувати розробку важливого законодавства.

Захист та гарантування прав людини

Зловживання та порушення прав людини є основою більшості сучасних конфліктів, а також їх наслідком. Багато з найгірших порушень прав людини трапляються під час збройного конфлікту, і захист прав людини повинен бути основним елементом заходів, спрямованих на його вирішення. Усі підрозділи Організації Об'єднаних Націй несуть відповідальність за сприяння та захист прав людини в рамках їхніх польових операцій та в їх рамках.

Тому більшість багатовимірних миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй покликані сприяти та захищати права людини шляхом моніторингу та сприяння розслідуванню порушень прав людини та/або розвитку спроможності національних суб'єктів та установ робити це самостійно. Інтеграція прав людини та стійкість програм з прав людини завжди повинні бути ключовим фактором у плануванні багатовимірних миротворчих операцій ООН.

Відновлення та розширення державної влади

Багатовимірні миротворчі операції ООН часто закликають підтримати відновлення та розширення державної влади.

Для отримання доходу та надання основних послуг населенню держава повинна мати можливість здійснювати контроль над своєю національною територією.

Багатовимірні миротворчі операції Організації Об'єднаних Націй можуть сприяти відновленню та розширенню державної влади шляхом створення сприятливого середовища безпеки, забезпечення політичного керівництва або координації зусиль інших міжнародних суб'єктів.

Підтримка відновлення або розширення державної влади може включати зусилля щодо розвитку політичної участі, а також оперативну підтримку безпосередньої діяльності державних установ.

Там, де це доречно, це може також включати створення невеликого потенціалу або підтримку більш масштабних процесів конституційної або інституційної перебудови.

Підтримка щодо виборчих питань

Проведення вільних і чесних виборів часто фіксується в мирній угоді, що лежить в основі багатовимірної миротворчої операції Організації Об'єднаних Націй, і є важливою віхою до створення законної держави.

Багатовимірним миротворчим операціям ООН, як правило, доручається відігравати безпосередню роль у зусиллях з організації, моніторингу та проведення вільних і чесних виборів шляхом забезпечення безпеки, технічних консультацій, матеріально-технічної підтримки та інших форм виборчої допомоги.

З цією метою у виборчій складовій багатовимірних миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй зазвичай працюють експерти, рекомендовані Відділом сприяння виборам ООН (the United Nations Electoral Assistance Division - EAD) Департаменту з політичних питань (the Department of Political Affairs - DPA).

Згідно з Рішенням № 2006/47 Комітету з питань політики Генерального секретаря, верховенство права в контексті конфліктних та постконфліктних ситуацій включає такі сектори:

правосуддя перехідного періоду;

зміцнення національних систем правосуддя та установ, включаючи поліцію та правоохоронні органи та в'язниці;

та інші пріоритетні сфери, такі як захист та допомога жертвам та свідкам, боротьба з корупцією, організована злочинність, транснаціональна злочинність, торгівля людьми та наркотики.

United Nations, “Decisions of the Secretary-General, Decision No. 2006/47, Rule of Law,” 24 November 2006, Attachment: “Policy Committee, 7 November 2006, Summary Record of Discussion—Rule of Law”

United Nations Peacekeeping Operations Principles and Guidelines
https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/peacekeeping/en/capstone_eng.pdf

Перехідне правосуддя

Це повний спектр процесів та механізмів, пов'язаних із спробами суспільства змиритися з результатами (наслідками) масштабних минулих зловживань (порушень), щоб забезпечити підзвітність, служити справедливості та досягти примирення.

Сюди можуть входити як судові, так і несудові механізми з різним рівнем міжнародної участі (або взагалі без такого), а також індивідуальне переслідування, репарації, пошук правди, інституційна реформа, перевірка та звільнення або їх поєднання.

UN Security Council Report of the Secretary-General The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies <https://www.un.org/ruleoflaw/files/2004%20report.pdf>

Перхідна юстиція (правосуддя)

Що таке перехідне правосуддя – це не тільки і не стільки створення судів!

Міжнародні стандарти, зарубіжний досвід

Яка потреба у перехідному правосудді – в яких сферах треба діяти і як?

Чи потрібно приймати спеціальний «кримінальний закон»: нові склади злочинів, пропорційність, амністія

Легітимність та легальність перехідного правосуддя

Перспективи – планування руху далі – перехід до мирного повноцінного правосуддя.

Чотири основних елементи перехідного правосуддя:

- відшкодування збитків потерпадним,
- притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини,
- право на правду, в тому числі історичну, а також
- заходи з недопущення конфлікту в майбутньому.

Чи достатньо цього для України?

Перші прояви

денацифікація разом із демілітаризацією та демократизацією суспільства й державних інститутів, зокрема в Німеччині та Австрії після Другої світової війни.

Право знати правду

Реконструкція хронології воєнної агресії РФ у Криму та в Донбасі.

(електронна база даних із відновленням подій, які передували окупації)

Віртуальний музей російської агресії.

(сучасна форма сторітеллінгу, фото-й відеоматеріали міжнародного збройного конфлікту, буде описано перебіг конфлікту, продемонстровані та описані факти грубих порушень міжнародного гуманітарного права РФ)

приклади практичної реалізації

Що ж таке верховенство права з точки зору конфлікту?

The “rule of law” is a concept at the very heart of the Organization’s mission. It refers to a principle of governance in which all persons, institutions and entities, public and private, including the State itself, are accountable to laws that are publicly promulgated, equally enforced and independently adjudicated, and which are consistent with international human rights norms and standards. It requires, as well, measures to ensure adherence to the principles of supremacy of law, equality before the law, accountability to the law, fairness in the application of the law, separation of powers, participation in decision-making, legal certainty, avoidance of arbitrariness and procedural and legal transparency.*

UN Security Council Report of the Secretary-General
The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies
<https://www.un.org/ruleoflaw/files/2004%20report.pdf>

Переклад

"Верховенство права" - це концепція, яка лежить в основі місії ООН. Це стосується принципу управління, згідно з яким усі особи, установи та об'єднання, державні та приватні, включаючи саму державу, несуть відповідальність перед законами, які публічно оприлюднюються (належно приймаються), однаково виконуються та гарантують оскарження та відповідають міжнародним нормам та стандартам прав людини. Це також вимагає заходів для забезпечення дотримання принципів верховенства права, рівності перед законом, підзвітності закону, справедливості у застосуванні закону, розподілу влади, участі у прийнятті рішень, правової визначеності, уникання свавілля та процесуальної та юридичної прозорості.

Конституція України

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.